

Madde Kullanım Deneyiminde İlişkisel Bir Aktör Olarak Mekanın Anlamının İncelenmesi

Examining the Meaning of Space as a Relational Actor in Drug Use Experience

Gizemnur Kordalı Takak¹, Derya Şaşman Kaylı¹, Cengiz Cengiziz²

1. Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Manisa

2. Manisa Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi, Manisa

Abstract

Objective: This research aims to understand how and why places become meaningful for individuals in substance use experiences.

Method: Within the scope of this study, which was designed with a phenomenological qualitative design, in-depth interviews were conducted with 20 participants who were being treated in Manisa Decontamination Centre due to substance use experience, and the information obtained was analysed within the framework of relational space understanding with content analysis technique.

Results: The findings reveal the existence of certain dynamics that make spaces conducive or unfavorable for substance use. While elements of insecurity, secrecy, belonging and pressure are prominent in spaces conducive to use, spatial dynamics related to substance withdrawal are associated with horizontal relations, flexible rules, shared experiences and routine-building practices in treatment spaces.

Conclusion: The research has the potential to contribute to social policies in the fight against substance abuse by providing in-depth information on preferences, interactions, boundaries and actions related to substance use.

Keywords: Space, drug addiction, relationality

Öz

Amaç: Bu araştırma madde kullanım deneyimlerinde mekanların, bireyler için neden ve nasıl anlamlı hale geldiğini anlamayı amaçlamaktadır.

Yöntem: Fenomenolojik tipte nitel desenle tasarlanan bu çalışma kapsamında madde kullanım deneyimi nedeniyle Manisa Arındırma Merkezi'nde tedavi görmekte olan 20 katılımcıyla derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiş, edinilen bilgiler içerik analizi tekniği ile ilişkisel mekan anlayışı çerçevesinde analiz edilmiştir.

Bulgu: Bulgular mekanların madde kullanımını elverişli ya da elverişsiz kılan bazı dinamiklerin mevcudiyetini ortaya koymaktadır. Kullanıma elverişli mekanlarda güvensizlik, gizlilik, aidiyet ve baskı unsurları öne çıkarken; maddeyi bırakmaya ilişkin dinamikler tedavi mekanlarındaki yatay ilişkiler, esnek kurallar, ortak deneyimler ve rutin kurma pratikleriyle ilişkilenebilir.

Sonuç: Araştırma madde kullanımına ilişkin tercihler, etkileşimler, sınırlar, eylemler hakkında derinlemesine bilgi sağlayarak madde bağımlılığıyla mücadelede sosyal politikalara katkı sunma potansiyeli taşımaktadır.

Anahtar kelimeler: Mekan, madde bağımlılığı, ilişkisel

Giriş

Madde bağımlılığı araştırmalarında çevresel olana ilgi 1960'lı yıllarda davranışçı ekollerle başlamıştır. Bu dönemde madde kullanımının sosyal öğrenme, erişilebilirlik, eğitim, sosyal destek ve kaynak eksikliği gibi çevresel etkileri üzerinde çalışılmıştır (1,2). İlerleyen yıllarda zarar azaltma politikalarının gündeme gelmesiyle birlikte, kullanım mekanları genellikle yer/konum olarak doğrudan fiziksel özellikleriyle değerlendirilmeye devam etmiştir (3). Böylece mekan çalışmaları, risk alanlarının haritalanması ve bu kapsamda çevresel düzenleme yoluyla sağlık ve güvenlik önlemlerinin alınması gibi temel düzeyde politik çıktı ve hizmet modellerine endekslenmiştir. Bu yönelim ışığında madde bağımlılığının anlaşılması hususunda önemli ilerlemeler kaydedilse de bireysel faktörlere odaklanan geleneksel çevre anlayışı, mekanın ve kullanım pratiklerinin tam anlamıyla keşfedilmesine engel olmuştur (4-6). Buna karşın 1990'lı yıllarda postyapısalcı teorisyenlerin etkisiyle mekan, fiziksel bir çevre olmaktan ziyade bireylerin deneyimleriyle şekillenen ve bu deneyimleri dönüştüren anlamlarıyla ele alınmaya başlanmıştır (7). Mekanı gündelik yaşamın bir parçası ve anlamın temel aktörlerinden birisi olarak kabul eden görüşler, bağımlılık çalışmalarında giderek artan bir çalışma grubunu beslemiştir (8-12). Bu doğrultuda madde bağımlılığı çalışmalarında mekanın sosyal, söylemsel, maddi ve maddi olmayan etkileşimleri vurgulanmaya, tüketim davranışının kültürel ve bağlamsal normları derinlemesine incelenmeye başlanmıştır (13). Gündelik yaşam pratiklerinin çeşitli yönlerini aynı potada eriten bu perspektifler, madde bağımlılığının hem yapısal hem de bireysel boyutlarını anlamada bütüncül bir yaklaşım sunarak eylemlerin altında yatan çoklu nedensellikleri görünür kılmıştır (14-16).

Araştırmamızın temel varsayımı madde kullanım deneyimlerinde mekanların kullanımı teşvik etme ya da önleme açısından belirleyici etkileri olduğu yönündedir. Bu çerçevede madde kullanım deneyimi olan kişilerin yaşam öykülerindeki mekansal pratiklere odaklanarak mekan ve madde kullanımı arasındaki etkileşimleri görünür kılmak amaçlanmaktadır. Söz konusu amaç doğrultusunda ilişkisel mekan anlayışının güzergahları takip edilerek maddeyle tanışma, kullanımın istikrar kazanması, terk etme, nüksetme gibi süreçlerde katılımcıların mekanları fiziksel, duygusal ya da sosyal açılardan ne şekilde deneyimlediği anlaşılmasına çalışılmıştır. Araştırmamızın madde kullanımıyla alakalı olarak geniş bir neden-sonuç yelpazesini düşünmeye sevk edeceği, bağımlılık açısından risk altında olan gruplara yönelik önleyici çalışmalara, uyuşturucu politikaları ve sosyal mekanların yeniden düzenlenmesi açısından kilit noktaların belirlenmesine katkı sunabileceği düşünülmektedir.

Mekanın Anlamı ve İlişkisel Mekan Anlayışı

Son yıllarda sosyal bilim tartışmalarında merkezi bir konum kazanan mekan incelemeleri; Lefebvre'nin mekan ve gündelik yaşam üzerine yaptığı çalışmalarla başlamış, ardından Michel Foucault, Edward Soja, David Harvey, Michel de Certeau, Merleau Ponty, Nigel Thrift, Martina Löw gibi isimlerin önemli katkılarıyla genişleyerek gündelik pratiğin eleştirel ve düşünömsel değerlendirmelerine önemli katkılar sunmuştur. Çağdaş mekan düşünürlerinin ortak kabulü mekanların sabit-ölçülebilir koordinatlar olmasının ötesinde; organize edilmiş, sürekli olarak gelişmekte ve yeniden yapılandırılmakta olan, dolayısıyla yaşamdaki etkileşimleri, iletişimleri ve kültürel pratikleri düzenlemenin bir aracı haline geldiği yönündedir (17).

Tarihsel açıdan mekan çalışmaları incelendiğinde mekanın mutlak, göreceli ve ilişkisel olarak 3 biçimde ele alındığı görölmektedir (18). Mutlak mekan anlayışı, mekan içindeki öğelerin bağımsız ve ölçülebilir olduğu kabulüyle belirli konumlara sabitlenmiş yapısal anlamların varlığını öngörmektedir. Bu anlayışa göre; mekanı çevreyeleyen ekonomik, sosyal, kültürel yapılar ve bu yapılardan bireylere dayatılan tek yönlü etkiler vardır. Bireylerin kimlik ve eylemleri büyük ölçüde mekanı imleyen bu yapılarca şekillendirilir. Ancak mekanı anlamak yalnızca mekanda sabitleneni değil bunun yanında eylem halindeki yaşamı ve rastgeleliği de göz önünde bulundurmaya gerektirmektedir (19). Bu çerçevede mutlak mekan anlayışının sınırlılığı, geniş yapısal faktörlerin davranışları benzer şekilde etkiliyor gibi görüldüğü durumlarda yerel ve mikro mekânsal farklılıkları açıklayamamasıdır (16). Göreceli mekan anlayışı bu sorunu aşmak üzere mekanların büyük ölçüde öznel deneyim ve algılara bağlı olarak şekillendiğini ileri sürmekte, yapılar yerine mekanı kuran etkileşim ve deneyimlere odaklanmaktadır. Durkheim, çalışmalarında büyük ölçüde mekanı görecelileştirmekle ilgilenmiş,

“duyularımla bildiğim, merkezinde benim olduğum ve her şeyin bana göre düzenlendiği mekân, tüm uzantıları içeren ve herkes için ortak olan kişisel kılavuz çizgiler tarafından koordine edilen genel mekân olamaz” ifadelerini kullanmıştır (20). Göreli mekan düşüncesinin en temel sınırlılığı paylaşılan ve müşterek anlamlar üretilen mekanların mevcudiyetinin yok sayılmasıdır. Oysa kişinin hikayesi, yaşadığı toplumun yapısal unsurlarından ayrı düşünülemez. Mekana yönelik mutlak ve göreli perspektifler çeşitli açılardan mekansal dinamiklerin anlaşılmasında yetersiz kalmıştır.

İlişkisel mekan anlayışı bütüncül bir değerlendirmeye olanak sağlayacak şekilde mekanların hem yapısal hem de etkileşimsel unsurlardan bağımsız düşünülmemeyeceğini vurgulamaktadır (21). İlişkisel mekan anlayışı çerçevesinde mekan içinde yaşayanların ilişkilerinden önce var olan ve sosyal süreçlerin geliştiği bir kap olarak değil, bir dizi varlık arasında ilişkiler kuruldukça yapılmaya devam eden bir ‘oluş’ olarak değerlendirilmektedir (22). Bu tanımlama yapılandırılmış ve yapılandırılmakta olan yönlerine eşzamanlı biçimde odaklanarak mekanın, anlamı içermek ve anlamı yaratma arasında bir köprü olduğuna işaret etmektedir. Sosyal inşacı perpektifi içeren ilişkisel anlayışta mekanlar, düşünceleri pratiğe dönüştürme aynı zamanda pratikleri yeniden zihinlere naksetme gücü taşımaktadır (23,24).

İlişkisel mekan anlayışının önemli temsilcilerinden olan Lefebvre, mekanları toplumsalın üretici ve tüketici üssü olarak konumlandırmış bu doğrultuda mekan temsilleri ve temsil mekanları olarak iki kavram ileri sürmüştür. Temsil mekanları yaşanan mekana eşlik eden makro belirleyicileri ifade etmektedir. Yaşanan mekan o mekânı tarif edenlerin -egemenlerin- kurguladığı gerçeklik içinde ve bu yolla oluşturulmuş semboller aracılığıyla kavranmaktadır (25). Temsil mekanları hangi bireylerin hangi mekanlara konumlanacağına karar veren ve kamusal/özel mekanlar arasındaki farkı üreten hakim gücün belirleyiciliğinde oluşmuştur. Mekanların mutlak anlamlarının olduğu ve bireylerin belirlenmiş bir “sembolik yer” içinde mekânı deneyimlediği fikrine dayanmaktadır. Diğer taraftan mekan temsilleri, temsil mekanlarının aksine bireyin yalnızca pasif bir alıcı değil aynı zamanda mekandaki pratikleri üreten ve mekanın anlamını örgütleyen aktif özneler olduğunu vurgulamaktadır. Mekan temsilleri kavramı, bireylerin sık tekrar ettiği pratiklerin mekanda sembolleştiğini vurgulaması nedeniyle, toplumsal olanın öznel deneyimlerden güç alarak sabitlemiş olma olasılığını hesaba katmaktadır (26). Dolayısıyla Lefebvre’de mekan; bireysel hikayenin devasa kolektif hikayeye aynı anda işlediği ilişkisel bir oluş halidir. Lefebvre’ye referansla Soja, mekanın tarihsellik ve toplumsallığı, verili oluşu ve kendindenliği arasında ayırım yapılması gerektiğini belirtmiştir (27). Bu açıdan ilişkisel mekan anlayışı mutlak ve göreli olanı aynı anda içermekte, toplumsal pratiğin makro yapısal ve mikro bireysel anlamına eşzamanlı olarak odaklanmaktadır.

Mekanların anlamına ilişkin benzer bir çerçeve kullanan Martina Löw, söz konusu ikiliğe vurgu yaparak mekanların öncelikle sosyal mallar ve fiziksel koşulların -boşluk- sonra ise mekandaki canlı varlıkların ilişkisel düzenlemesi -sentez- olarak anlaşılması gerektiğini ifade etmiştir (28). Mekanın ilişkisellikten doğan katmanlı yapısını fiziksel mekan, algılanan ve yorumlanan mekan olarak iç içe geçmiş düzeylerle açıklamaya çalışmıştır. Fiziksel mekan, mekan içindeki somut nesneler-konumlar-renkler gibi mekanın gözlemlenebilen ve ölçülebilen niteliklerini ifade ederken; algılanan mekan, fiziksel niteliklerin ötesinde sosyal olana aracılık eden bireysel algılama biçimlerini ifade etmektedir. Algılanan mekan kavramı, mekanların bireyin duygu ve davranışlarını etkileme ve düzenleme potansiyelini göstermektedir. Mekanların kişilerce algılanmasının çerçevesini çizen gizil anlamlar yüklü düzey ise yorumlanan mekan olarak değerlendirilmiştir. Yorumlanmış mekan birey ve çevresi arasındaki karşılaşmadaki güç ilişkileri, mübadeleler, birliktelikler ve uyumsuzlukları temel almaktadır (29).

Madde Kullanım Mekanlarında İlişkiselliği Aramak

Madde kullanımı sıklıkla fizyolojik bir hastalık, anlık bir tüketim kararı, psikoaktif bir dizi etki ya da kullanıcıların sosyal olanaksızlıklarının dramatik neticesi olarak okunma eğilimindedir. Ancak madde kullanımı aynı zamanda olayın ortaya çıkışından üretilişine, tekrarlanışından sonlanışına kadar bir dizi eylem ve dönüşümü içermektedir (30). Mekanlar durumları kesintiye uğratabilir, güçlendirebilir, istikrara kavuşturabilir ve dönüşümünü tetikleyebilir (9). Mekanların fiziksel koşulları, kuralları ve sınırları, sosyal dinamikleri mekanın madde kullanımına elverişli olup olmadığı, hangi tür maddelerin kullanımına elverişli olduğu, maddenin ne

şekilde temin edileceği ve hangi yolla tüketileceği, kullanımın ne tür yaptırımlara neden olacağı gibi bir dizi sonuçla ilişkilendirilmektedir.

Madde kullanımına olanak sağlayan mekanlar genellikle fiziksel ve maddi unsurların ötesinde pek çok ilişkisel sosyal unsuru içermektedir. Kullanıcılar ve mekanlar arasında kurulan ilişkilerin geniş bir çerçevede ve etkileşim odağında okunması madde kullanımı gibi karmaşık davranışlara ilişkin güçlü bir bakış açısı sunmaktadır. Madde kullanımına elverişli mekanlar da dahil olmak üzere tüm kullanım mekanları akışkandır ve bu mekanların madde kullanım davranışları üzerindeki etkisi aynı ölçüde dinamiklidir. Dolayısıyla belirli mekanların sağlayıcı ya da önleyici karakterlerinin daha iyi anlaşılabilmesi, mekandaki ilişkiselliğe daha yakından bakmayı gerektirmektedir. Bu çerçevede madde bağımlılığı deneyimlerinin ilişkisel mekan anlayışının i) bedenler, ii) sınırlar iii) eylemler ve iv) birimleri içeren 4 tematik alanına odaklanarak incelenmesi önemlidir (18).

i) Bedenler: Öncelikle mekan deneyimi her zaman bir bedenlenme deneyimi olarak kabul edilmiştir (31,32). Bedenler öznenin dünyada var olması, dünyayı kavraması ve dünyayı düzenlemesi için bir araçtır (10). Bireyler yemek yerken, spor yaparken, eğlenirken bedenler aracılığıyla mekanı deneyimlemekte, onu değiştirmekte ve yeniden üretmektedir. Aynı zamanda kişinin ne yemek istediği, hangi sporu yapacağı, nasıl giyineceği gibi konularda beden mekanın yapılandırılmış anlamlarına uymak durumundadır. Dolayısıyla mekanın sosyal inşası bedenlerin gündelik kullanımlarının bir ürünüken, mekanın sembolik anlamları da beden sahnesi haline gelmekte ve onun hareket alanını belirlemektedir (29). Bedensel bir deneyim olarak madde kullanımı da kişilerin dahil olduğu mekandan etkilenmekte ve onu etkilemektedir. Örneğin belirli mekanlar maddenin bedensel etkilerine elverişliken, diğerlerinde madde kullanıldığına işaret eden bedensel imgeler (göz kızarıklığı, titreme vb.) bir dışlama ve ayrımcılık nedeni olabilir. Benzer şekilde mekanlar, maddenin bedensel deneyimini belirli türden maddeler ya da kullanım yöntemleriyle sınırlandırabilir. Madde kullanımında öne çıkan mekanların bedenler açısından incelenmesi; bedenlerin belirli güç ilişkilerinin yerel işleyişine nasıl yakalandığı, bu gücün mekanlarda bedenleri ne şekilde sınırladığı/özgürleştirdiği, maddenin hem kullanıcılar hem de kullanıcı olmayanlar için mekanın anlamlandırılmasını ne şekilde etkilediğine odaklanmayı gerektirmektedir. Burada önemli olan madde kullanımının mekandaki diğer bedenlerle, nesnelerle ve yapılarla bağlantı kurma biçimlerini nasıl dönüştürdüğünü diğer bir ifadeyle farklı madde kullanım mekanlarının bedensel deneyimleri ne şekilde mümkün kıldığı ya da engellediğini anlamaktır (10).

ii) Sınırlar: Mekanlar kendi içerisinde sınırlar ve bölgelere ayrılmış durumdadır. Sınırlar ilişkisel olarak kurulmakta ve dünyayı biz/onlar şeklinde ikiye bölerek farklılıkları üreten bir mekanizma olarak işlev görmektedir (33). Sosyal yaşamdaki mekânsal dilimlemeler ve bireylerin hangi dilimlerde konumlanacağına yönelik onay ve redler mekanın anlamlarına içkindir. Mekan sınırları; ülke koordinatları, mekânsal cinsiyetlendirmeler, kamusal ve özel ayrımı gibi yasal, geleneksel ya da örtük biçimde şemalandırılmış mekan ayrımlarına odaklanmayı gerektirmektedir. Söz konusu örtük mekânsal sınırların izlerini madde kullanım pratiklerinde takip etmek mümkündür. Örneğin madde kullanan kişiler bazı mekanlara rahatlıkla girip-çıkarken, bazı mekanlar kullanıcılar için ağır sosyal ve hukuki yaptırımları içerir. Bazı mekanlarda madde kullanımı bir sosyal sermaye iken diğerlerinde bir damgalanma konusu olabilir. Madde kullanımının sosyal yaşama ne tür mekânsal sınırlamalar getirdiğini anlamak, bu mekanlara sabitlenen fikirleri, eşitsizlikleri ve normları görünür kılmak, madde bağımlılığında davranış seçimlerini doğru değerlendirmek açısından önemli bir bakış açısı sunmaktadır.

iii) Eylemler: Eylemler bilinçli seçimler, örtük normlar ve bunların aracılık ettiği hareketlilikleri ifade etmektedir. Eylemler, bireylerin düşündüğü, hissettiği ve uyum sağladığı değer, ilişki ve anlamlandırmaların sonucu olarak gündelik yaşamın önemli bir parçasıdır. Mekanlar ancak eylemler yoluyla üretilebilir. İçinde yaşanan sokak, alışveriş yapılan market ya da işyerleri, içindeki hareketlilikler olmadan yalnızca birer konumdur (17). Bu aynı zamanda mekana sabitlenmiş birtakım eylem çerçeveleri olduğuna işaret etmektedir. Mekanlar eylemlerin rutinleştiği arenalar olarak eylemler yoluyla inşa edilirken, eylemler de mekânsal yapıların etkisi altında şekillenmektedir (3). Foucault çalışmalarında hem tekil eylem ve davranışların karşılaştığı ve farklılaştığı hem de herkesin uyması beklenen ilkeler dahilinde tektipleştiği bir mekandan -milieu- söz etmiştir (34). Mekanlar eylemlere aracılık ederken, yapılar gibi faillere hükmetmek ve onların karar vericiliğini ortadan

kaldırmak yerine onları teşvik ederek ve yetkilendirerek durumları mümkün kılmakta ya da engellemektedir (35). Madde bağımlılığı da belirli mekanlar içinde tekrarlayan bir dizi tüketim eylemidir. Maddenin kullanım kararından tüketim tekniklerine, erişim stratejilerinden nüksetme ve terk etmeye dek uzanan süreçte kişiler farklı eylemler arasında seçim yapmaktadır. Kişilerin madde kullanım pratikleri, elverişli mekan olarak algılanan birtakım niteliklerden bağımsız olmadığı gibi aynı zamanda elverişli mekanların üretilmesine de katkıda bulunmaktadır.

iv) Birimler: Mekan; nesneler, bedenler, sınırlar gibi bir dizi unsurun etkileşimini içerirken bu unsurlar sürekli bir değişim ve etkileşim içindedir (18). Mekandaki birimler ve birimler arası etkileşim Deleuze ve Guattari (1987) tarafından “asamblaj” kavramıyla somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Bir akış içinde ve bölge üzerinde gerçekleşen güç, etki ve oluş ilişkileri olarak tanımlanan asamblajlar; beden, duygu, eylem, sınırlar ve semboller gibi bir dizi unsurun bir araya gelerek tutarlı bir şekilde birleştiği bir bağlam düşüncesi üzerine temellenmektedir. Asamblajlar kurucu unsurlarına kolayca ayrılacak bir bütünlük olarak değil, tek tek bileşenlerin toplamından fazlasını ifade eden bir etkileşim ağı olarak düşünülmelidir. Bu nedenle bir durumu anlamak üzere; o durumun gerçekleştiği bağlamın kurucu unsurlarının tespit edilmesi ve bu unsurların diğerleriyle etkileşimlerinin değerlendirilmesi gerekliliğini öne çıkarmaktadır (36). Bu noktada madde bağımlılığının anlaşılması açısından önemli olan, gündelik rutinin akışı içindeki her bir unsurun mekanda bir araya gelme şeklini anlayabilmek üzere çok boyutlu değerlendirme yapabilmektir.

Yöntem

Araştırma madde kullanan bireylerin bağımlılık süreçlerinde dahil oldukları çeşitli mekanlara yönelik algıları ve deneyimleri hakkında derinlemesine bilgi edinmeyi amaçlayan “fenomenolojik desenle hazırlanmış nitel” bir araştırmadır. Madde kullanımını mekan kavramı odağında değerlendirmek üzere ortak birtakım deneyimler üzerinden, kişilerin içinde bulunduğu grubu daraltarak fenomenin daha önceden keşfedilmemiş yönlerini anlamayı amaçlamaktadır (37,38). Bu kapsamda madde kullanım deneyimi olan kişilerin mekanlara yönelik düşünce ve deneyimlerinin izlekleri takip edilmiştir.

Örneklem

Araştırmanın öznelere Manisa Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Hastanesi, Erişkin Arındırma Merkezi'nde (ERAM) madde bağımlılığı tedavisi görmekte olan, tedavisinin detoksifikasyon aşamasını tamamlamış, rehabilitasyon aşaması devam eden, 18-65 yaş arasında, en az ilköğretim mezunu olan ve ek psikiyatrik hastalığı bulunmayan bireyler oluşturmaktadır. Erkek katılımcılar yatılı olarak tedavi görenler arasından seçilirken, kadınlar için yatılı tedavi hizmeti bulunmadığından kadın katılımcılar bağımlılık polikliniğinde ayaktan tedavi görmekte olan ve Manisa ili dışında yatılı tedavi görmüş kişiler arasından seçilmiştir. Mekânın kişilerce anlamlandırılmasındaki farklılıkları kavramak amacıyla mümkün olduğunca çeşitli vakadan yola çıkılmış bu doğrultuda amaçlı örnekleme türlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme tercih edilmiştir. Maksimum çeşitlilik örnekleme, çalışılan temel problemle benzeşik olan farklı durumları anlamak üzere araştırma örnekleminde nitelik çeşitliliği sağlamayı amaçlayan bir örnekleme yöntemidir (39).

Tablo.1: Katılımcıların sosyo-demografik bilgileri ve madde kullanım deneyimlerine ilişkin bazı bilgiler

Katılımcı	Kullanılan Madde Türleri	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	İkamet	Başlama Yaşı	Kullanım Süresi	Tedavi Sayısı
E1	Kannabis, Alkol	35	Lise terk	Barmen	Muğla	16	7 yıl	1
E2	Kannabis, Alkol	42	Ortaokul mezunu	Turizm Sektörü	Aydın	16	26 yıl	3
E3	Opioid, Kannabis, Alkol	29	Ortaokul terk	Tekel İşletmecisi	İzmir	14	15 yıl	3
E4	Kannabis, Alkol	44	İlkokul mezunu	Sanayi	Manisa	23	21 yıl	1

Katılımcı	Kullanılan Madde Türleri	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	İkamet	Başlama Yaşı	Kullanım Süresi	Tedavi Sayısı
E5	Kannabis, Sentetik Kannabinoid, MDMA, Pregabalin	30	Üniversite	Müzik Sektörü	İzmir	18	8 yıl	3
E6	Kannabis, Alkol	31	Lise mezunu	Berber	Aydın	14	15 yıl	3
K7	Opioid, Metamfetamin	25	Ortaokul mezunu	Çalışmıyor	Manisa	19	6 yıl	6
E8	Kannabis MDMA Metamfetamin Kokain Uçucu Madde	19	Ortaokul terk	Gece Kulübü İşletmecisi-Sanayi	Manisa	8	10 yıl	1
E9	Kokain, Metamfetamin MDMA, Sentetik Kannabinoid, Benzodiyazepin, Ketamin	23	Üniversite	Çalışmıyor	Manisa	18	5 yıl	3
E10	Kannabis, MDMA, Sentetik Kannabinoid, Opioid	25	Lise mezunu	Sanayi	İzmir	11	12 yıl	6
K11	Kannabis, Pregabalin	21	Ortaokul terk	Çalışmıyor	Manisa	19	2 yıl	2
K12	Metamfetamin, Kannabis, MDMA, Kokain	25	Ortaokul mezunu	Çalışmıyor	Manisa	20	5 yıl	1
E13	Kannabis Metamfetamin MDMA Pregabalin, Kokain	39	İlkokul mezunu	İnşaat - Sanayi Sektörü	Manisa	13	23 yıl	3
E14	Opioid, Kokain Kannabis, MDMA, Ketamin LSD	43	Lise mezunu	Ex-User Bağımlılık Danışmanı	Manisa	16	11 yıl	3
E15	Metamfetamin Sentetik Kannabinoid, Kannabis, Uçucu Madde	30	Ortaokul mezunu	Kaporta Boyamacısı	Uşak	15	15 yıl	6
E16	Kannabis, MDMA, Metamfetamin, Sentetik Kannabinoid, Benzodiyazepin	27	Lise mezunu	Gazino İşletmecisi-Sanayi	Manisa	17	10 yıl	3

Katılımcı	Kullanılan Madde Türleri	Yaş	Eğitim Durumu	Meslek	İkamet	Başlama Yaşı	Kullanım Süresi	Tedavi Sayısı
K17	Kannabis, MDMA Sentetik Kannabinoid, Pregabalin	30	Lise terk	Çalışmıyor	Aydın	16	14 yıl	1
E18	Opioid, Kokain Kannabis, Pregabalin	30	Ortaokul mezunu	Koruma-Otopark İşletmecisi	İzmir	13	17 yıl	5
E19	Kannabis, MDMA, Alkol, Pregabalin	38	Lise terk	Çalışmıyor	Manisa	18	20 yıl	3
K20	Kannabis, Metamfetamin, Sentetik Kannabinoid, Opioid	18	Ortaokul Mezunu	Çalışmıyor	Manisa	13	3 yıl	2

Araştırma kapsamında madde kullanımı açısından kesişen deneyimlere sahip öznelere arasındaki çeşitlilik bireylerin cinsiyetleri, yaşları, eğitim durumları, tedavi tekrarları, kullandıkları madde türleri ve kullanım süreleri üzerinden sağlanmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede bireylerin bilgilerinin ve kullanım pratiklerinin kayıtlı olduğu sistem üzerinden çeşitlilik sağlanacak şekilde seçim yapılmıştır. Araştırma kapsamında madde kullanım deneyimi hem kişilerin bağımlı olduğu maddeleri hem de bağımlı olmaksızın deneyimledikleri maddeleri içerecek şekilde ele alınmıştır. Araştırmaya daha fazla katkı sağlayacağı düşünüldüğünden nüksetme ve çoklu madde kullanımı deneyimlerinin mevcudiyeti önemsenmiştir. Çalışma 5 kadın 15 erkek olmak üzere toplamda 20 kişiyle tamamlanmıştır (Tablo.1).

İşlem

Araştırmanın etik açıdan uygunluğuna dair onay 07.06.2023 tarihinde Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığı Etik Kurulu'ndan 20.428.486 no'lu karar ile alınmıştır. Görüşmelerin öncesinde araştırmanın amacını ve içeriğini açıklayan "Aydınlatılmış Onam Formu" ile katılımcıların onayı alınmıştır.

Araştırma kapsamında bilgiler görüşme yoluyla bir araya getirilmiştir. Derinlemesine görüşmeler madde bağımlılığı ve mekân fenomenlerinin odağında katılımcıların kişisel hayat hikayelerine, düşünce ve deneyimlerine yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmaların esneklik vurgusundan yola çıkılarak görüşme sırasında görüşmecilere gerektiğinde ek sorular sormaya olanak sağlayan yarı-yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Araştırma kapsamında bağımlılık ve mekan arasındaki etkileşimi çok yönlü olarak ortaya koyabilmek üzere zamansallık (10,40) faktörü önemsenmiştir. Bu çerçevede yarı-yapılandırılmış görüşme formunda sorular bağımlılık sürecindeki tanışma, istikrar, terk etme ve nüksetme aşamaları dikkate alınarak 4 bölüme ayrılmıştır. Sorular hazırlanırken mekanın mikro çevreselden makro yapısal anlamlara doğru genişleyen katmansallığı (28) öne çıkarılmış; katılımcıların madde kullanım deneyimlerinde yer alan mekanları mekanın fiziksel nitelikleri, bireylerin bu mekanları nasıl algıladıkları ve mekanın toplumsal olarak nasıl konumlandırıldığını içeren gizil nitelikleri kapsamında detaylandırılmasına yönelik olarak hazırlanmıştır. Sorular hakkında bağımlılık alanında deneyimleri bulunan bir psikiyatri uzmanı ve bir araştırmacıdan destek alınmıştır.

Katılımcılar arasında bağımlılık süresinin çeşitlilik göstermesine bağlı olarak soruların algılanması konusunda problem oluşma riski dikkate alınarak soruların herkesçe anlaşılır ve işler olduğunu test etmek üzere 5 kişiyle pilot görüşmeler yapılmıştır. 20 Ağustos 2023 tarihinde başlamış olan görüşmeler "doyum noktasına" (41) ulaştığı düşünülen 5 Şubat 2024 tarihinde sonlandırılmıştır. Görüşmeler hastane bünyesinde araştırmacılara ayrılmış bir odada yüz yüze gerçekleştirilmiş olup, görüşmelerin süresi kişilerin yaşam öyküleri ve paylaşma motivasyonlarına bağlı olarak 45-75 dakika arasında değişmiştir.

Veri Analizi

Araştırmada daha derinlemesine ve bütüncül analize olanak tanıdığı düşünüldüğünden bilgi toplama ve analiz kısımları eşzamanlı olarak yürütülmüştür. Sürekli karşılaştırmalı model (42) olarak da bilinen bu yöntemde bilgiler toplandıktan hemen sonra analiz edilmekte ve ortaya çıkan kavramlar sonraki bilgi toplama aşamasına dahil edilmektedir. Toplanan bilgileri değerlendirmek üzere ilişkisel/kavramsal bağlantılar keşfetmeyi amaçlayan “içerik analizi” tekniği (39) kullanılmıştır. Araştırma verileri literatürde yer alan önceden belirlenmiş kodlara ilaveten verilerden çıkarılan kavramların kodlanmasına odaklanacak şekilde açık kodlama ile kodlanmıştır. Tüm verilerin anlamlı kısımları bir araya getirilerek temalar belirlenmiş, genelleme amacı gütmeksizin yorumlanmış ve etik kurallara uygun biçimde aktarılmıştır. Bu süreçte nitel araştırma programlarından biri olan MAXQDA 2022 Nitel Analiz Programından faydalanılmıştır.

Bulgular

Araştırma kapsamında mekanın anlamı; mekan seçimleri, seçimleri kolaylaştıran ya da engelleyen sosyal ve çevresel belirleyiciler, mekandaki stratejiler gibi bir dizi fiziksel-algisal ve yorumsal çerçeve üzerinden incelenmektedir. Bu çerçevede bulgular, kullanım ve terk etme süreçlerinde öne çıkan mekanlara odaklanarak 2 tema altında yapılandırılmıştır. Kullanıcıların maddeyle tanışma, istikrar ve nüksetme süreçlerinde öne çıkan mekanlar “kullanıma elverişli mekanlar” olarak ele alınmış olup, bu mekanlar öne çıkan nitelikleri açısından güvensiz mekanlar, izole mekanlar, eğlence ve denetim mekanları olarak 4 alt temada incelenmiştir. Kullanıcıların madde kullanımını terk etme sürecindeki dinamikler ise “mekan kurma pratikleri ve tedavi mekanları” teması altında değerlendirilmiştir.

Kullanıma Elverişli Mekanlar, Mekan Ayrımları ve Mekânsal Dinamikler

Mekan araştırmalarının tipik başlangıç noktası hem fiziksel koşullar hem de yapısal belirleyicileri aynı anda içerdiği kabul edildiğinden üyelerin mekanı ne şekilde anlamlandırdığına odaklanmaktadır. Madde kullanıcılarının mekanı algılama biçimleri hem somut mekânsal unsurlardan hem de mekandaki kurallar, kurumlar, normlar, yasa ve güç ilişkilerinden ayrı düşünülemez. Bu açıdan madde kullanımına ilişkin mekanların ne şekilde anlamlandırıldığı ve bu anlamlandırmanın ilişkilendiği unsurlar önemlidir. Mekanlar sağladığı fiziksel olanaklar, kişilerin mekanı algılama şekli ve mekanların yapısal sabitleri çerçevesinde çeşitli sınıflandırmalara konu olmaktadır (43). Araştırma bulgularına göre madde kullanım mekanlarına ilişkin ayrımlar en temelde maddenin/madde kullanıcısının mekan sınırlarına girme/girememe durumu üzerinden anlamlandırılmaktadır. E9'un ifade ettiği üzere madde kullanan kişilerin girebileceği, giremeyeceği ve girmek zorunda bırakıldığı mekanlar vardır.

“Ortamlar bağımlılığı etkiliyor ama madde de girebileceğin, giremeyeceğin ve girmek zorunda olduğun ortamları belirliyor. Girebileceğin yerler madde kullananların olduğu yerler, partiler mesela ya da suç ortamları. Girmek zorunda olduğun yerler ya AMATEM, YEŞİLAY kurumları ya da cezaevi. Giremeyeceğin yerler geneide bazı kamu kurumları. Özeilikie madde etkisindeyken resmi bir kuruma giremezsin. Karakoia giremezsin. Okula giremezsin” (E9).

Söz konusu mekânsal ayrımlar, kullanıcıların girebileceği mekanlar açısından da birtakım zihinsel şemalar üzerinden sürdürülmeye devam etmektedir. Bu çerçevede madde kullanıcısının girebileceği mekanlar; kullanım motivasyonu, kullanıcı profili, kullanılan madde türü, maddenin kullanım şekli gibi çeşitli faktörler ve bu faktörlerin karşılıklı etkileşimleriyle belirlenmektedir.

Araştırma kapsamında katılımcıların madde kullanımıyla ilişkili mekanları temelde suçla ilişkili ve eğlence amaçlı mekanlar olarak 2 kategoride değerlendirdiği tespit edilmiştir. Suçla ilişkili kullanım mekanları sıklıkla metruk binalar, inşaat alanları, tuvaletler, köprü altları, cezaevleri, sanayi bölgeleri, park alanları olarak ifade edilirken; eğlence amaçlı kullanımlar konserler, kamp alanları, festivaller, ormanlık alanlar, barlar, partiler, clup ve publar gibi mekanlarla ilişkilendirilmektedir. Bulguların gösterdiği üzere bu ayrım, madde bağımlılığında kullanıcılar arası sınıfsal farklılıkları referans alan mekânsal dinamikler olduğuna işaret

etmektedir. Statü ve sermaye biçimleri ve buna uygun mekanlar vardır. Dolayısıyla madde kullanımı için riskli ve güvenli alanlar yerine kişilerin toplumsal konumlarına bağlı olarak kullanım mekanları arasında yaptığı seçimler söz konusudur. Bu da belirli mekanların belirli bireylerin kullanım pratiklerine uygunluğunu ortaya koymaktadır. Özneler tarafından belirli niteliklere dayalı inşa edilen mekanlar, yalnızca belirli kişileri kabul ederek örtük bir şekilde mekana giriş-çıkışları kontrol etmektedir.

"Tabi bunlar grup grup insanlar. Bizim müzisyen ortamında hep bir eve toplanırlar ya kuliste içerier sahneye çıkmadan. Bazen konser uzak bir yerdeyse arabada, yolda olur. Suç ile ilişkili madde çevrelerinde genelde sokakta içerier ya da yıkıntı binalarda, köprü altları yine çok kullanılır. Hangi grup içici olduğuna göre değişir, kıasmanına bağlı yani biraz da içicinin" (E5).

Kullanıcıların dahil olduğu sosyal sınıfları merkeze alan bu mekânsal ayırım, aynı zamanda madde türüne dayalı ayrımlarla ilişkisellik içinde işlemektedir. Belirli bireyler ve yapısal girişimlerle inşa edilen mekanlar; nerede hangi madde kullanılır, oraya kimler girebilir gibi birtakım içerici/dışlayıcı sınırlar belirler, teşvik eder ya da yasaklar. Bu çerçevede LSD, MDMA, kokain gibi çeşitli amfetaminler eğlence amaçlı kullanımlarla ilişkilendirilirken; bonzai, jamaika, roj, metamfetamin, bali, eroin, crack gibi uyuşturucular suç alt kültürü ile ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla sosyal sınıflardan, kullanım motivasyonlarına ve madde türlerine dek uzayan bir nedensellik zinciri madde kullanımına elverişli mekanları inşa etmektedir.

"Kullanım ortamı değişir, kullanım şekil değişir, tüm faktörler değişir kısacası. Parti uyuşturucuları dediğimiz LSD, kokain, extacy gibi uyuşturucular; evler, kamplar, festivaller, konserler, parklarda içiliyor genelde... Hippi özellikli arkadaşlar onlar. O kesim kamp alanları ve festivallerde eğlence ve partilemek amaçlı içerier ve diğer uyuşturucu tüketicilerinden farklıdır. Bir de alt sınıf uyuşturucular var bonzai olsun, met olsun, cesaret vericiler dediğimiz. Bunlar da tehlikeli mahallelerde, yıkık harabe yerlerde, terk edilmiş evlerde, sanayi bölgesinde, cezaevinde falan içiliyor" (E9).

Madde türü ve sosyal statüye dayalı mekan ayrımları kullanıcılar arasında net sınırlar çizmiş gibi görünse de araştırma bulguları zaman içerisinde değişen tüketim pratiklerinin de mekanların anlamlarına etki ettiğini ortaya koymaktadır. Bu açıdan madde tüketim pratiklerinin yoğunluğu ve kullanım süresi gibi faktörler üzerinden değişen birtakım konumlanmalardan söz edilebilir. Bu faktörler sosyal içicilikten bağımlılığa giden süreçte mekânsal bir kırılmaya sebep olmakta ve kullanıcıları eğlence amaçlı tüketim mekanlarından suç ile ilişkili mekanlara doğru çekmektedir (44). Mekânsal kırılma sosyal ilişkilerdeki dışlama pratiği ile beraber işlemekte olup kişinin bağımlılık sürecinde güvensiz mekanlara dahil olmasıyla sonuçlanmaktadır. Katılımcının ifadelerinde öne çıktığı üzere maddenin eğlence amaçlı kullanımları genellikle sosyal içicilikle, orta üst sınıfla ve sosyal sermaye ile ilişkilendirilirken; suçla bağlantılı kullanımları genellikle bağımlılık, alt sınıf ve sosyal dışlama ile ilişkilendirilmiştir.

"Bunun öncesi var hem sosyal olup hem madde kullandığım zamanlar hem de sadece madde olduğu zaman var. İkisi çok farklı. İkinde partiırken cool bile gelebiliyor karşıdakine madde kullanman ama diğer tarafa geçtiğinde bitirmeye başlamışsın kendini artık. Napiyor bu, uzak olsun bizdenier falan başlıyor. İşte burada daha güvensiz ortamlara geçiş yapıyorsun" (E9).

Araştırma bulguları katılımcıların madde kullanımına ilişkin olarak mekanlar arasında seçimler yaptığını ortaya koymaktadır. Bilinçli ayrımların ötesinde katılımcıların bağımlılık hikayelerinde tekrarlayan şekilde öne çıkan bazı mekanların ve bu mekanların tercih edilmesinde birtakım niteliklerin mevcudiyeti tespit edilmiştir. Kullanıma elverişli mekanlar olarak ele alınan bu mekanların, tercih edilme nedenleri birbirinden ayrılmaktadır. Söz konusu farklılıklarına bağlı olarak kullanıma elverişli mekanlar; i) güvensizlik, ii) gizlilik, iii) eğlence ve iv) denetim olarak 4 niteliksel dinamik üzerinden betimlenmiştir.

Güvensiz Mekanlar: Varoşlar, Gettolar ve Sanayi Bölgeleri

Soja'nın ifade ettiği üzere; mekansallaştırılmamış bir sosyal gerçeklik yoktur. Çünkü sosyal dünya, sosyal aktörler tarafından mekanda deneyimlenmektedir (45). Eşitsizlikler, bölünmeler gibi toplumsal meselelerin

tümü mekanlarda somutlaşarak sosyal aktörlerin mekanları algılama ve düzenleme şekillerine sirayet etmektedir (18). Sosyo-mekânsal ilişkiler ve düzenlemeler; topluluklar, ağlar, yapılar ve kültürler gibi karmaşık olgularla bağımlılık davranışını eşzamanlı olarak okumayı zorunluluk haline getirmektedir. Bu çerçevede toplumsal yaşamın en kapsamlı bölgeleri olarak yaşanan kentler ve mahalleler kullanıma uygun mekanların temel sınırlarını belirlemektedir. Kentler dinamikleri, maddeye erişim olanakları, ifşa riskleri, tüketime ve satışa uygun bölgeleri üzerinden seçilen alanlarıyla birlikte madde kullanımında önemli bir belirleyicidir. Katılımcıların madde bağımlılık deneyimleri boyunca farklı şehirler arasından seçilmiş çok sayıda mahalleden söz ettiği tespit edilmiştir.

"İstanbul Bağcılar'dan, Çorlu Kore'ye, Antalya Zeytinköy'den Bursa Hacivat'a oradan Manisa Tabane'ye kendime bir ağ oluşturdum. Yani bunlar bilinen, normal bir insana uzak dur denilen mahalleler. İzmir'e gittim Tepecikten uzak dur, işte Çimentepe, Kuruçay, Tekeli'den uzak dur. Böyle denilen yerlere hep gittim. Bu maddenin krizi beni hep oralara çekti, götürdü" (E15).

Pek çok kent küresel kapitalizmin bir sonucu olarak çöküntü bölgeler ve kapitalist odakların yerleştiği zirve alanlar olarak parçalı bir görünümde mekanlaşmıştır. Kentsel mekanlardaki kenarlaşma, kopma, ötelenme süreçlerinin sonucu olarak toplum kutuplaşma ve marjinalleşme eğilimine girmiş, elitler ve varoşlar arasındaki karşılıklı konumlanma netleşmiştir. Soja'nın Postmetropolis'te sorguladığı üzere; Nesneleri, insanları, eylemleri ve tüm bunları içine alan mekan farklı kümelenmelerle bir araya getiren bu ayrışmanın sonucu nedir? (46) Bulgular öncelikle sosyo-mekânsal eşitsizliğin bir sonucu olarak altyapı hizmetlerine erişimin kısıtlı olduğu, mahalle sakinlerinin alt sosyo-ekonomik düzeyden oluştuğu, azınlık nüfusun yoğun olduğu ve denetimin zayıfladığı bölgelerde güvensiz mekanların inşa edildiğini göstermektedir. Güvensiz mekanların bağımlılık açısından en önemli niteliği maddeye erişimin kolay ve madde tüketiminin gündelik rutinin bir parçası olmasıdır.

"Bizim mahallemiz romanlardan ötürü zaten uyuşturucu yatağı, belki bilirsiniz efendim İzmir Kadifekâle. Bakka'dan un almak gibi bir şey bizim orda. Kullanmayan, satmayan kimse yok. Her sokak başı rahat rahat içilen bir şey. Polis mi geliyor, içen kimin kapısında o evin sahibi onu içeri alırdı. Öyle bir birik beraberlik vardı böyle uyuşturucuya karşı. Herkes birbirini korurdu" (E19).

"Benim büyüdüğüm mahalle bizim doğuluların, garibanların oduğu kesimdi. O kesimde biraz daha yoğunluğu oluyor. Biz mahallemizde maddenin gözü, şiddeti gözü. Şimdi Ergenekon'da oturuyorum, elit kesimin içinde. Komşularım hep polis, öğretmen. Buradaki çocuklar biz gibi 12-13 yaşında değil de 25 yaşında denk gelirler belki... Aşağıda mahallede otursam sokağa çıktığımda her şeyi bulurum ama burada bir imkan yok, özellikle varoşa inmem lazım" (E13).

Toplumsal yaşamın ekonomik, sosyal ve kültürel sermayelere erişimi sınırlanan bu bölgelerde yaşayan kişiler suç ve bağımlılık üzerinden kendi sermayelerini üretmeye zorlanmaktadır. Varoşlar, getto ve çöküntü bölgeler sıklıkla küçük yaşlardan itibaren madde türleri, tüketim yöntemleri ve gizleme stratejilerinin bir kariyer olarak öğrenildiği ve tekrarlanarak rutinleştiği mekanlardır (47,48).

"Madde burada bir güç. Hem cesaret verir insanları hıza sokabilirsin. Hem elinde madde olana sokakta bir şey yapmazlar, çevresine toplanırlar, adamı olurlar... Alaşehir'de mahalleden bir abim öğretmişti. Nasıl yakılır, nasıl içilir, camın nasıl temizleneceğinden, hangi çakmakla yakılacağına dair her şeyi öğretti bize. Bir kendi yakıyordu bir de bize yaktırıyordu daha iyi anlayalım diye eşyayı." (E16)

Araştırma bulguları güvensiz mekanlarda yasadışı alışkanlıklar ve yaptırım kaygısı gibi nedenlerle sınırların çok keskin ve mekana giriş-çıkışların sınırlı olduğunu ortaya koymaktadır. Mekandaki hakimiyet, bölgenin daimi üyelerince kontrol altında tutulmaktadır. Bu noktada mekana giriş-çıkışlar madde bağımlılığına referans veren çeşitli bedensel imgelerin ve maddeye ilişkin bilgilerin taktiksel olarak kullanımı aracılığıyla sağlanmaktadır. E15'in ifadelerinde görüldüğü üzere; güvenli ve güvensiz mekanlar arasında örtük şekilde biz/öteki ayrımı işlemektedir. Madde kullanımı biz'e aidiyet açısından bir belirleyici kabul edilmekte ve kişiler mekana girebilmek üzere biz'in üyesi olduklarını beden ve eylemleri yoluyla kanıtlamak durumunda

kalmaktadır. Çöküntü bölgelerdeki bu içe kapanmacı madde kullanım kültürünün mevcudiyeti literatürdeki diğer araştırmalarla paralellik göstermektedir (49,50).

"Mahallede gençler soruyor kimi arıyon hayırdır çünkü orada mekanın sahibi onlar. İlk şöyle girerim, benim falanca diye arkadaşım vardı onu arıyorum. Noldu ne lazımdı? Ya ben de sizdenim gardaşım bak dövmem var, façaları var. Hani ben de illegalim diyerek yakınlık kuruyordum. Çünkü onlar böyle bir insan gördüğünde biraz daha alçak seviyeyle yaklaşıyorlar. Yoksa sen kimsin, polis misin necisin sen diyor. Ama orda dövme, faça biz de bu yollardan geçtik, biz de acı çektik, düştük, kaıktık gibi bir yerden...Bunlar olmasa nasıl bağ kurarım mesele hareketlerimi değiştiririm. Derim ki kardeşim patlıyorum işte gel yardımcı ol bana. Dış sıkmaıarımı yaparım, taklit yaparım. Ama hangi maddenin ne yaptığını, kafasının nasıl olduğunu bilmen lazım. Eğer uyarıcı ve uyuşturucu maddenin farklı etkisini bilmiyorsan anırlar. Çünkü tamam sen kurtsun da onlar çakal" (E15).

Söz konusu mekansal kopuşa dair önemli referans kavramlardan biri olan "hipergetto" kavramı (51) ileri marjinalite kapsamında toplulukların belirli nedenlerle çevrelerindeki tüm mekansal ünitelerden koparak kendi içine kapanma durumunu ifade etmektedir. Kentsel dışlama ve ayrışmanın (segregasyon) uzun vadeli bir sonucu olarak inşa edilen hipergettolar, geçirgenlik açısından klasik gettolara göre daha katı bir mekan organizasyonu içermektedir. Yasa dışı madde kullanımı ve ticareti bu noktada toplulukların içe kapanmacı eğilimlerini güçlendiren ekonomik-kültürel ve politik bir ayrışma unsuru haline gelmektedir (52). Kriminal piyasa özelliği gösteren mekansal yoğunlaşma biçimi olarak güvensiz mekanlar söz konusu eğilimleriyle aynı zamanda madde kullanımına teşvik eden mikro mekansal farklılıkların tespit edilememesi, madde kullanımında nesiller arası aktarım zincirinin kırılmaması ve madde bağımlılığının önlenmesine ilişkin destek hizmetlerinin ulaştırılmaması gibi riskler taşımaktadır.

Kentsel ayrışmanın sınırlarını çizdiği diğer bir mekan sanayi bölgeleridir. Sanayi bölgeleri, ticari faaliyetlerin yoğunlaştığı, çeşitli endüstrilerin bulunduğu alanlar olarak bilinir. Ancak aynı zamanda çeşitli sosyal etkileşimlerin de odak noktası haline gelmiştir. Araştırma bulguları sanayi bölgelerinin şehir merkezine uzak olması, kullanıcı sayısının fazla olması, erişimin rahat ve ifşa riskinin düşük olması gibi nedenlerle güvensiz mekanlar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu nitelikler aynı zamanda sanayi bölgelerinin madde kullanımına elverişli mekanlar haline gelmesine neden olmuş görünmektedir. Yapılan araştırmalar sanayi bölgelerinde madde kullanım pratiklerinin bağlama özgü dinamiklerini ve yoğunluğunu desteklemektedir (53,54,55).

"Sanayi de olan sanayide kalır. Mesele polis gellp sanayideki adama birini sorsa salağa yatar, satmaz kimseyi, çünkü kendinden birini satana iyi göze bakılmaz. Bir de tehlikeli bir yer olduğundan kimse o riski almıyor. Orda birileri tartışsa kimse karışmaz, kendi aralarındaki mesele derler" (E15).

"Sanayide yediden yetmişe herkes madde kullanır. Çok uygun bir yer, nasıl uygun çünkü sanayide istediğin şekilde, rahatlıkla bulabiliyor insan, herkes kullandığı ve sattığı için. Orada olmasa bile ilkeri mahallesinde vardır, satış yerleri hep sanayinin orda olduğu için...Akşamları 7-8'den sonra sanayinin belli başlı yerleri devamlı için insanlarla doludur" (E10).

Fraser'ın dikkat çektiği üzere bağımlılıkta mekan kullanımları zamansal bölünmelerden bağımsız değildir (56). Zamanın mekan üzerindeki etkisini göz önüne almak mekanların ilişkisel ve dinamik olduğunu dolayısıyla çoklu anlamlar taşıyabildiğini kabul etmek anlamına gelmektedir (30). Araştırma bulguları sanayi bölgelerinin gece ve gündüz saatlerinde bağımlılık açısından farklı dinamikler taşıdığını göstermektedir. Geceleri madde kullanımına olanak sağlayan sanayi bölgeleri, gündüzleri madde ticaretine uygun hale gelmektedir. Bölgedeki madde kullanımı ve ticareti; mekanın fiziksel olanakları, nesneler, ticari işbirlikleri ve sosyal ağlar üzerinden temellenmektedir. Tüm bu mekansal dinamiklerin ilişkiselliği çerçevesinde sanayiler madde kullanımı ve ticaretini kolaylaştıracak köprü işlevi üstlenmektedir. Güvensiz diğer mekanlarla paralel olarak bölgeye giriş-çıkışlar mekanın daimi üyelerince denetlenmekte, dış tehditlere yönelik olarak üyeler kendi içlerinde bir işbirliği ve dayanışma ağı oluşturmaktadır.

"Bir yerde çok kullanan varsa orda bunun ağı oluşur. Sanayide her türü müşteri potansiyeli var. Adam sanayiye gelliyor, işini yaptırırken malzeme bırakıyor. Ben o malzemeyi yanımdaki kaportacıya,

karşımdaki tamirciye satıyorum... Arabaları yolda kalıyordu diyelim 4-5 tane genç haplanmış, kaza yapmış. Tabi olayı polise taşıyamazlar, hemen sanayideki arkadaşımia anlaşıyor. O adamda şehir dışından kendine kanai yapıyordu. Arabalarını tamir ediyor, karşılığında uyuşturucu ağına dahil oluyor, şehir dışından daha uygun fiyata madde getirebiliyor" (E15).

Dolayısıyla güvensiz mekanlar, toplumsal eşitsizliğin bir sonucu olarak parçalanarak merkezden ayrıştırılmış bölgeleri ifade etmektedir. Güvensiz mekanlarda bireylerin sosyo-kültürel sermayelerine erişimde yaşadıkları sorunlar madde kullanımının alternatif bir sermaye devşirme sahası olarak konumlanmasına yol açmıştır. Bu mekanlarda madde kullanımı gündelik yaşamın önemli bir parçası olarak sermayeleşmekte, suç alt kültürüyle ilişkilenebilmekte ve sosyal etkileşimlerin temeline yerleşmektedir.

İzole Mekanlar: Evler, Metruk Binalar, Dağ Etekleri ve Tuvaletler

Mekanlar eşitsizliklerin fiziksel sınırlarda somutlaşmasının yanı sıra, bedenlere ve kimliklere taşınmasını ve mikro ilişkilere sızmasını da içermektedir. Goffman'ın dramaturjik yaklaşımında ifade bulunduğu üzere, toplumsal yaşam çeşitli sahnelerden oluşmaktadır. Sahnenin raptiyelerini toplumsal normlar belirlemekte ve bireyler birbirlerini bu normlara uyabilme performansı üzerinden değerlendirmektedir. Dolayısıyla toplumsal yaşamdaki en temel yönelim sahnede/toplumsal mekanda "normal görünmek" üzerinedir (57). Davranışları, seçimleri, görünüşü vb. sebeplerle normun dışında kalan gruplar itibarsızlaştırma, kapatılma ve damgalanma riskleriyle karşı karşıya kalmaktadır (58). Bağımlılık toplumsal olarak sıklıkla iradesizlik, ahlaksızlık, sapkınlık, tehlike ya da hastalık olarak yorumlanma eğiliminde olduğundan, kullanıcılar için bir itibarsızlık sembolü haline gelmiştir. Becker'in vurguladığı üzere, toplumun belli bir kesimi tarafından sapkın olarak etiketlenenler için deneyimi saklamak anlamlı bir strateji olabilmektedir (59). Araştırma bulguları madde tüketim pratiklerinin sıklıkla gizlenmek üzere stratejileri içerdiğini göstermektedir. Buna bağlı evler, metruk binalar, inşaat alanları, bodrum ve sığınaklar, su depoları, dağ etekleri, nehir ve ırmak kenarları, çalılıklar, parklar, tuvaletler, araba içleri madde kullanımı açısından elverişli hale gelmektedir. Bağımlılık sürecindeki damgalanma, sosyal dışlanma gibi nedenlerle ifşa kaygısının temel belirleyici olarak rol oynadığı mekan tercihleri, araştırma kapsamında 'izole mekanlar' olarak kodlanmıştır. İzole mekanlar güvensiz mekanlardan farklı olarak bir madde kullanım kültürünün sabitlenmediği, yalnızca damgalanma ve yaptırıma maruz kalma gibi bireysel endişelerin bir sonucu olarak ifşa riskini en aza indirecek fiziksel olanaklara sahip mekanları ifade etmektedir. Güvensiz mekanların aksine bu bölgelerin mevcudiyeti madde kullanımının her zaman güç ilişkilerine katılımda bireylere avantaj sağlamadığını hatta sosyal etkileşimde bir itibarsızlaştırma simgesi haline gelebildiğini göstermektedir.

İzole mekanlar arasında en yoğun kullanım evlerde gerçekleşmektedir (60). Araştırma bulguları ev içi tüketimlerin; yaşanılan ev, bekar evleri, firar evleri, günlük kiralık evler, dağ ve çiftlik evleri şeklinde çeşitlendiğini ortaya koymaktadır. Yaşanılan evler kişinin yalnız ya da ailesiyle birlikte uzun vadede yaşadığı evi ifade etmekte olup, özellikle kadınların kullanım pratiklerinde; ev içi bakım yükü, damgalanma ve eşle tüketim gibi nedenlerle neredeyse en temel mekan olarak belirmektedir. Geleneksel ataerkil ideoloji kapsamında bağımlı ve kadın/anne kimlikleri arasındaki çatışma, kadınların kullanım pratiklerindeki gizlilik arayışını artırmaktadır. Kadınların tüketiminde öne çıkan diğer bir mekan olarak günlük kiralık evler ise genellikle beden-madde mübadelesine referansla kullanılmıştır. Bu noktada kadınların madde kullanımlarındaki mekan pratiklerine ilişkin araştırma bulguları literatürdeki diğer araştırmalarla paralellik göstermektedir (61,62,63).

"Hem çocuklar var çıkma imkanım olmuyor pek dışarı. Hem de bayanlar için dışarıda içmek daha zor. Kimsenin görüp bilmemesi lazım adın çıkıyor. Evde kimse bilmez kapını kapattığın zaman" (K12).

"Apartta kullanırdık. Hem para ödemiyoorduk hem de madde kullanan arkadaşımı taciz ediyordı. Ben hiç maddeye para vermedim mesele. Kızlar para vermiyor geneide ilişkiye giriyorlar" (K20).

Madde kullanımında izole mekan tercihleri sıklıkla diğer tüketicilerle beraber kullanmaya yönelik güvensizlik, ailenin öğrenmesine yönelik kaygı, cezai yaptırım kaygısı (64) ve madde kullanımındaki duygusal motivasyonlardan temellenmektedir. Bu çerçevede bekar evleri, ailenin yaşamadığı, belirli sayıda kişinin

kullanımına açık mekanları ifade etmekte olup, kişilerin bazı sosyal ilişkilerden çekilme ihtiyacına dayalı olarak kullanıma elverişli hale gelmiştir.

“Arkadaşın bekar evinde... Herkesle içilebilecek bir şey olduğunu düşünmüyorum. Kendinizde bile hangi madde nasıl etki eder bunu daha tam keşfedememişken, diğerlerinde nasıl etki eder bunu bilmeden bir arada kullanmak istemem. Eşyaları çalınanlar mı dersiniz, bıçaklı olanlar mı dersiniz. Böyle bir çemberin arasına girdiğin zaman suç meyili artar. Ne bileyim polis ve alakalı kamu durumları olabilir” (E5).

Firar evleri ve bağ/çiftlik evleri ise madde kullanımının bir başkasının mülküne girilerek gerçekleşmesini ifade eden mekanlardır. Bağ/çiftlik evleri terk edilmiş ya da düzenli olarak kullanılmayan şehre uzak evlere gizlice girmeyi ifade etmekte olup sıklıkla ifşa kaygısıyla ilişkilendirilen; firar evleri halihazırda kullanımda olan evlerin zorla boşaltılması ve kullanıma uygun hale getirilmesini ifade etmektedir. Firar evleri cesaret gösterme, karşıdaki üzerinde baskı kurabilme gibi durumları içeren ve sıklıkla suçun sermayeleştiği mekanlarda statüko ifade eden bir madde kullanım mekanı olarak konumlanmaktadır.

“Salihî’deki bağ evlerine gir, oralarda kovayı faian görürsün mutlaka. Adam içiyor bayılıyor, niye gözden uzak yerde. Atıyorum adamın bağ evi var, bağı var önünde. Adam şehir merkezinde yaşıyor. Arada gelip bağıyla ilgileniyor... Firar evi mantığında birinin kullandığı ev normal ama oraları tespit ediyorsun kaçak şekilde girip orada içiyorsun. Mesela adam o kişiye borçlu akşam evinde otururken geliyor evi boşalt diyor, mecbur çıkıyor paşa paşa. O gece orada kullanıyorlar.” (E16).

İzole mekan tercihleri maddenin türüne bağlı olarak çeşitlenmektedir. Bu noktada mekanın fiziksel olanaklarının bedensel deneyimle ilişkisi görünür hale gelmektedir. Maddenin türüne bağlı olarak kullanım şekli ve etkileri gibi bedensel deneyimler genellikle ifşa kaygısını merkeze almakla birlikte buna eşzamanlı olarak mekandaki ışık miktarı, ses düzeyi, iklim, kişi sayısı gibi birden fazla somut parametrenin ilişkisiyle açıklanmıştır.

“Mesela rüzgarda yakımayan maddeler var. Benim şuan eroin olduğu için kapalı alanları tercih ediyorum çünkü hava olan bir yerde yakamam. Damarıdan alan arkadaşlar bazen tuvalette. Daha gündelik yerlerde alamazdı zaten çünkü bizden uzun sürüyordu işleri. Aydınlık olması lazım damar bulabilmeleri için. O yüzden genellikle evde ya da gündüz saatlerinde kimsenin olmadığı yerlerde kullanıyorlardı” (E15).

Ifşa kaygısının yoğunlaştığı diğer mekanlar olan metruk binalar, inşaat alanları, bodrum ve sığınaklar su depoları, köprü altlarıdır. Bu mekanların ortak özelliği mekandaki kişi sayısının azalması ve ifşa riskinin düşmesi nedeniyle kullanımın gece saatlerine (65,66) göre ayarlanmasıdır. Dolayısıyla mekanlar zamansal etkilerle yeniden kurulmakta, günün farklı saatlerinde farklı dinamikler taşıyabilmektedir.

“Geceleri içeceksek Kuruçeşme’de bir inşaat alanı var, oraya giriyorduk. Harabelerde içiyorduk genelde. Bazen arkadaşın evinin altında bir su deposu var oraya girerdik. Akşamları mahalledeki köprü’nün altında çekerdik. Neresi tenhaysa. Yolda beide kullanamazsın, polisler var. Özellikle bir ailenin bizi göreceği bir yer olmaması... bir insan görmesin, rezil olmayalım. Metruk yerlere kolay kolay aile gemez” (E18).

Dağ etekleri, zeytinlik, çalılık, ırmak kenarı, parklar izole olmaları nedeniyle madde kullanım pratiklerinde sıklıkla tercih edilen mekanlar arasındadır. Bu mekanlarda birlikte tüketim pratikleri diğer izole mekanlara göre daha yaygındır. Aynı zamanda bu mekanların şehir merkezine uzak mesafede olması, şehre ulaşana kadar maddenin etkilerinin azaltılması ve kontrolün yeniden kazanılması gibi bir stratejiye olanak sağlamaktadır.

“Çünkü neden biliyor musun, içiyon böyle bir mayışkanlık veriyor ya rahatlıkla bayılabiliyorsun oralarda, kuş uçmuyor. Sonrasında dağdan inene kadar onun o kafası oluşuyor. Jamaikanın kafası yarım saat zaten, yoi da o kadar” (E16).

Fastfood ve kafe tuvaletleri, otopark tuvaletleri, cami tuvaletleri ve umumi tuvaletler mahrem alanlar olması nedeniyle katılımcıların madde kullanım pratiklerinde öne çıkan diğer izole mekanlardır. Tuvaletler genellikle kişinin bağımlılık sürecinin ilerleyen dönemlerinde ve kriz anlarında -mekan tercihi yapamayacak durumda oldukları dönemlerde- gizli bir kullanım mekanı haline gelmektedir. Tuvalette kullanım kişilerin gündelik yaşamlarını nerede geçirdiklerine bağlı olarak çeşitlenmekte olup, daha fazla damar yoluyla madde kullanımlarında (67) öne çıkmaktadır.

"Artık yer seçmiyorsun ilerleyen zamanlarda. Krizdeyim mesele yürüyecek haide değilim hemen yolda caminin, otoparkın tuvaletine atıyorum kendimi, krizimi alıyorum. Yer ayarlayamıyorsun artık, tek derdin krizi atmak. O yüzden her yer olabiliyor. Cami bile.." (E3).

Araştırma bulguları madde kullanım pratiklerinde mekanın izole olmasına yönelik tercihlerin bir noktada önemini kaybettiğine işaret etmektedir. Özellikle 10 yılın üzerindeki bağımlılık deneyimlerine bakıldığında mekan seçimlerindeki gizlilik kaygısının giderek esneklediği göze çarpmaktadır. Bu değişim kimi zaman yoksunluk belirtilerinin artmasına bağlı olarak bilinçli mekan tercihlerinin azalması şeklinde ortaya çıkabilmektedir.

"Şöyle farklılaştı ilk başta daha dediğim gibi göz önünde olmayan yerlerde oluyordu. Ondan sonra artık kullandıkça bir rahatlık gelmeye başladı. Parkların daha orta yerlerinde, arabanın içlerinde, mahallenin kenarında içiyorduk. Daha insanların içine karışarak. Hani bizi dinliyorlar gibisinden düşüncelerimiz iyice azaldı. Bizi bilen biliyor gibisine bir şey oluyor artık takmıyorsun" (E16).

Mekan seçimlerinde gizlilik kriterinin önem kaybetmesi aynı zamanda bağımlı kimliğin kabulüne dayalı olarak mekanın toplumsallaşma süreci üzerindeki belirleyici etkisinin azalması şeklinde de düşünülebilir. Bu durum literatürde sıklıkla tekrarlayan eylemin özneleşme sürecindeki etkisiyle açıklanmaktadır. Kişiler tekrar eden eylemlerinin tutarlılığı çerçevesinde; inanç ve kimlikler oluşturmaktadır (68). Bağımlı kimliğin kabul edildiği noktada kişi madde kullanımını gizleme endişesi taşımamakta, bağımlı kimliği bir sosyal sermaye olarak kullanmaya başlamaktadır. Goffman'da grup hizasına çekilme olarak ifade bulan kabul, bağımlılık deneyiminde izole mekanlardan güvensiz mekanlara geçişi tetikleyen bir kırılma noktası olarak ortaya çıkmaktadır.

Katılımcıların kullanım öykülerinde ifşa kaygısının kullanım süresine bağlı olarak azalmasına rağmen, kullanımın gizlenmesi ihtiyacının kamusal alanda süreklilik gösterdiği görülmektedir. Kamusal alan; okullar, devlet daireleri gibi devlet otoritesinin doğrudan temsili olma özelliği nedeniyle mekana eşlik eden makro belirleyicilerin/egemen temsillerin (25) yoğun olduğu mekanları ifade etmektedir. Burada kamusal alan sembolik olarak izole alanın karşısında konumlanmakta ve her daim yasanın, normun, geleneğin temsili olmaya devam etmektedir. Mekanın mutlak anlamlarının ağır bastığı kamusal alanlarda, madde kullanımının ifşasına yönelik endişe özel alanlara kıyasla daha yoğun hissedilmektedir.

"Başta işyeri olmak üzere tüm devlet kurumları. Mesele nüfusta isim var diyelim halletmem lazım. Buraya giderken hani kendime özen gösteriyorum. Hemen çıkmadan alıyorum ki hareketlerim kendime dönsün. Hatta bir kere yeğenimin okuluna gitmem lazımdı bir kavgaya karışmış. Aynada kendime konuşma yaptım ki anılar mı bakayım. Hani ağzımda kayma var mı, titremem var mı diye" (E18).

Eğlence Mekanları: Gece Kulüpleri, Kamp ve Konser Alanları, Festivaller

Madde kullanımı her mekanda dezavantaj ya da itibarsızlaştırmanın konusu olarak değerlendirilmez, mekan içindeki ilişkilene pratiklerine bağlı olarak yeni anlamlar kazanarak birtakım eylemleri teşvik edebilir. Eğlence mekanları mekan içindeki ilişkilerin, ilişkilerden beklentilerin ve motivasyonların ortaklaştığı mekanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğlence mekanlarında madde kullanımı düzenlilikleri, kullanıcı sayısı, toplu deneyimleme olanakları açısından kullanıma elverişli diğer mekanlardan farklılaşan dinamikleriyle çok sayıda araştırmaya konu olmuştur (69,70). Bu mekanlarda tüketim genellikle ortama uyum, grup bağı kurma, bir kültüre aidiyet gibi motivasyonlarla ilişkileneilmektedir. Kullanıma bedensel deneyimin gücünü artırmak üzere

sıklıkla müzik, alkol ve cinsellik eşlik etmektedir. Mekan tercihlerindeki söz konusu motivasyonlar nedeniyle araştırmada kamp ve konser alanları, festivaller ve partiler eğlence mekanları olarak kabul edilmiştir.

“Oooo fena. Zaten LSD partileri eşittir kamp alanları. Zeytinli, Eiektrofest, hepsine gittim. Festival ve kamp birleşince uyuşturucu olmazsa olmaz. Bilekliklerin içinde esrar, LSD... Zaten kamp alanlarının en favori uyuşturucusudur asit dediikleri şey... Faylaşımçı bir madde anlayışı var buralarda, genellikle herkes bışeler atsın ortaya birlikte güzelleşelim mantığı” (E9).

Mekanlardaki aidiyet ve birliktelik arayışı literatürde sıklıkla kalabalıkların eylem ve seçimlerine referansla kullanılmaktadır (71). Kalabalıklar bedensel, duygusal ve duygusal enerjinin üretildiği ve bulaşıcı şekilde dolaştığı mükemmel toplumsallaşma alanları olarak yorumlanmıştır. Kalabalıklar üyelerini birbirine bağlayan ortak deneyim ve duygular aracılığıyla canlandırılmaktadır (72). Canetti'nin düşüncelerine referansla, kalabalıkların dinamiği toplu kullanım mekanları üzerine yapılan bağımlılık çalışmalarında sıklıkla kullanılmıştır. (73,74,75). Katılımcıların ifadelerinde görüldüğü üzere eğlence mekanlarındaki ortak deneyim vurgusu özellikle kamp ve festivaller alanlarında sabitlenen bir tüketim kültürüne, paylaşımın yaygınlaşmasına ve madde tüketmeyenlerin örtük bir ayrıştırmaya tabi tutulmasına neden olmaktadır.

“Çadırı kurarken adamın teki geldi mantar verdi. Ben hiç kullanmadığım için orada almadım. Adamın suratında bi şaşkınlık oluştu. Sonraki günler o grupta daha da yaklaştık, ben de denedim... Hani şey demişti bu adamı da oğnden afroz ettik” (E5).

Bar, pub, gece kulüpleri, meyhane ve pavyonlar birlikte madde kullanımının yoğunlaştığı diğer eğlence mekanları olarak öne çıkmaktadır. Araştırma bulguları bu mekanlarda deneyime eşlik eden müzik ve cinselliğin madde kullanımı açısından önemli bileşenler olduğunu ortaya koymaktadır. Mekan ve aktör karşılaşmalarına sızarak, eylemleri engelleyen ya da mümkün kılan bir dizi algılanan fenomenin olduğu fikri bağımlılık çalışmaları kapsamında sıklıkla vurgulanmıştır (13). Bu çerçevede eğlence mekanları, dans sahneleri ve konser alanlarına eşlik eden müzik ve cinsellik, bağımlılık deneyiminde bedensel-duygusal tetikleyiciler olarak konumlanmaktadır (76,11).

“Orada çok kişi omasına rağmen ritme odaklandığını ve içime dönebildiğimi hatırlıyorum. Sözsüz müzikten bu kadar keyif aldığı başka bir zaman olmuyor” (E2).

“Esrar kullananlar arasında cinsellik yoğun olur, eğlence kültürünün bir parçası. Clupta herkesin birbirine yoğun teması olan bangır bangır müzik olan bir ortamda yaklaşılmamak mümkün mü? İster istemez cinsellik, madde, gece hayatıyla birlikte ilerliyor... Eğer ki yönelimim kız taviamak, patlamak olsaydı kesinlikle buralarda tüketirdim” (E5).

Bulgular müziğin madde kullanımı üzerindeki söz konusu etkisiyle ilişkili olarak, müzik sektöründe madde tüketiminin bir kültür haline geldiği yönündeki analizleri desteklemektedir (77). Bu durum maddenin duygusal olarak derinlik kazandırdığı, özgüven sağladığı ve entelektüel kimliği yansıttığı düşünceleriyle ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla içinde bulunulan mekanın dinamikleri, maddenin kişiler için anlamını yeniden inşa etmektedir.

“Müzik sektörünün hemen hemen her yerinde bulundum. Müzik yaptım, organizasyon yaptım, müzik aleti sattım. Uyuşturucu müzik sektörünün tamamında var öyle söyleyeyim... Müzik tamamen his, duygu işi olduğu için kokain içtiğinizde duyu ve duygu aşırı artar. Yani müziğin kendisi zaten hissiyat. Hem çalacağınız parçayı daha iyi hissederek çalarsınız, karşı tarafa o hissiyatı geçirebilirsiniz hem de rahatlık açısından yani özgüvenli olarak çıkmak lazım sahneye” (E5).

“Bazı maddeleri alıp sahneye çıktığında yoğunlaşıyorlar. Mesela davul çaldığında çok ciddi bir metronom içinde ilerlemen gerekiyor, tutturamıyorsun. Ama madde alan bir müzisyen olmak bir şey ifade ediyor içinde bulunduğun toplulukta. O dönem işte o beat kuşağı yazarlarını falan da okuyorduk, Alien Ginsberg'ler, William Burroughs'lar Jack Kerouac falan. Okuduğumuz, dinlediğimiz şeyler, yaşam tarzımız içinde hep uyuşturucu vardı” (E14).

Bunun yanı sıra mekanın fiziksel ve atmosferik dinamikleri özellikle belirli uyuşturucularla ilişkilenebilir, mekanı deneyimleme ve birlikte üretmeye yönelik bazı olasılıkların önünü açmaktadır. Katılımcıların ifadelerinde yer aldığı üzere eğlence mekanlarında sıklıkla dinç tutma özelliğiyle öne çıkan MDMA, kokain gibi maddelerin kullanımı yaygındır. Bu gruptaki uyuşturucular fiyatları itibarıyla orta ve üst sınıfa hitap ettiğinden (65) eğlence mekanları sıklıkla bu sınıftan bireylerin kullanım pratiklerinde kilit mekanlar haline gelmektedir.

“Etkisine göre yer seçmen lazım. Toplu yerlerde çok uyuşturan bir şey kullanamazsın, anlaşılır. Bonzai misal insanı bayıltır. Hap atacağımız zaman rahatlıkla uçuşu yaşayabileceğin, yüksek sesli müziğe kendini kaptrabileceğin yerler seçersin” (E16).

“Şuan gece kulüpleri kokain, ex, kristal altına düşüyorlar. Esrarın ne olduğunu bilmiyorlar. Kristal uyutmuyor dinç tutuyor, kokainde canlandırıyor, hızlandırıyor diye içiyorlar, eğlenebilmek için. Esrar düşürüyor insanı, geri kalıyor eğlenceden” (E10).

Denetim Mekanları: Askerlik ve Cezaevi Deneyimleri

Lefebvre'nin temsil mekanları kavramıyla vurguladığı üzere mekandaki egemenler ürettiği ve sürdürdüğü normlarla mekandaki eylem ve tercihleri belirleyebilme gücüne sahiptir. Yasa, devlet, norm mekanın hegemonik unsurları olarak onu çevreler. Bu açıdan yasayı belirleme gücü olanlar, yasayı uygulamakla yetkilendirilenler ve devleti sınırlarını koruyanlar mekandaki denetimi elinde tutan dolayısıyla mekanın anlamını üretme iradesine sahip olanlardır (78). Ancak bu her zaman mekandaki bireylerin tamamen pasif olduğu anlamına gelmez. Denetim ve baskı gücün en dolaysız biçimi olarak mekandaki eylemleri sınırlandırırken, aynı zamanda bir dizi çelişki ve stratejiyi ortaya çıkarmaktadır.

Madde kullanımını önleyici politikalarındaki sıkı denetim vurgusunun aksine, denetim mekanları madde kullanımının yoğunlaştığı mekanlar arasındadır. Araştırma bulguları literatürle uyumlu olarak özellikle ordu ve cezaevleri gibi baskı ve hiyerarşinin görünür olduğu mekanlarda madde kullanımına olan ihtiyacın arttığını ortaya koymaktadır (79,80). Katılımcıların büyük çoğunluğu denetim unsurlarının yoğunluğuna bağlı olarak askerlik sürecinde; maddeyle tanışma, farklı maddelere karşı bağımlılık geliştirme ya da kullanım miktarını artırma gibi deneyimler yaşadıklarını ifade etmişlerdir.

“Askerde kullanmaya devam ettim. Artık canım istediğinde değil buldukça şekline döndü. Dışarıdaki kadar yoğun bir kullanım değil çünkü belli olur ama sıklığı daha fazla, 2-3 akşamda bir. Askerde genellikle gündüz görev olduğundan akşam beş mesai bitiminden sonra, güvenliğiniz üç-beş adamla kullanırsınız. ...Şöyle söyleyeyim orada telefon da yasak ama telefonu olmayan yok. Aynı şekilde madde kullanmayan da çok azdır askerde. Zaten ayık kafayla çekilmez o baskı, kural” (E5).

E5'in ifadelerinden anlaşıldığı üzere mekanda geliştirilen ve uygulamaya koyulan pratikler mekanın yeni anlamını inşa etmektedir. Çünkü mekânlar keşfedilmenin aksine bireyler, nesneler, olaylar, akışlar ve karşılaşmalarla sosyal olarak yapılmaktadır. Dolayısıyla mekân, durağan bir töz ya da dünyanın doğal bir özelliği olmaktan çok, hareket ve geçişleri müzakere etmenin, ilişkileri ve stratejileri düzenlemenin bir aracıdır (36). Bulgular denetim mekanlarının; katı kurallar, ağır yaptırımlar, baskı ve hiyerarşinin yoğunlaşmasıyla madde kullanımının daha örtük şekilde gerçekleştirildiği, durumlara uygun yeni stratejilerin geliştirildiği mekanlar olduğunu ortaya koymaktadır.

“Müptezel müptezeli her yerde bulur, askerde o ortamı kendin yaratman lazım. İlk tespit etmen lazım misal içeni, bir süre izlersin. Yanlış tespit ettin mi yandın... Mesele nöbet yazdırıyor kendine on iki saatlik, atıyorum kulelere gidiyor. Kulelerde iki saatte bir devriye oluyor, iki saat içinde içiyon çünkü açık bir ortam ya kokusu geçiyor devriye atana kadar. Kafan oşmezse hemen tatlı bir şeyler yersin kendine gelirsın” (E16).

Baskı ve denetimin öne çıktığı bir diğer mekan cezaevleridir. Katılımcıların ifadelerine göre cezaevine giriş madde kullanım pratiklerinde kısa süreli bir kesintiye başlamaktadır. Bu dönemde cezaevleri kişilerin cezaevi içerisinde maddeye erişim ağlarını henüz tespit edememesi nedeniyle sıklıkla yoksunluk deneyimlerinin

yaşandığı bir mekan olarak hatırlanmaktadır. Ancak bu madde kullanımındaki kesinti kişinin kararı yerine dışarıdan bir denetimin yarattığı mecburiyetle ilişkili olarak gerçekleştiğinden dolayı, cezaevinde maddeye ulaşıldığı ya da cezaevinden çıkıldığı anda daha yoğun bir şekilde (81) devam etmektedir.

"İlk 15 gün çok kötü geçiyor. İlk defa yüzleşiyorsun bıraktığında olacağını... Kendine gelmenle zaten hemen içerde madde bulmanın yollarını aramaya başlıyorsun... GİRERKEN bırakmak gibi bir şey düşünmediğinden orada uzak kalsak da bu cezanın bir parçası gibi oluyor. Hani kimse oh iyi oldu cezaevinde de maddeyi bırakırım demez. O yüzden mesela ben çıktığım gün daha eve uğramadan madde almaya gittim, en yüksek dozlarımdan birini almıştım o gün" (E10).

Araştırma bulguları cezaevlerinde maddeye erişimin, cezaevindeki karşılıklı paylaşım kültürüne (82) uygun şekilde güç, statü ve para gibi mübadele nesneleri üzerinden sürdürüldüğünü ortaya koymaktadır. Söz konusu mübadele mahkumlararası olabildiği gibi mahkum-personel arasındaki ilişkilerde de göze çarpmaktadır.

"Koğuş ağası oidum... Bu bana dedi ki beni ekibine al, bende dışarıdan sana mal getirteyim. Benim bağlantım var senin de gücün" (E8).

"Garaiyanlar çok aç gözüdür, beş lira için bile takla atarlar. Mesela dışarda benim halı yıkamam var. Onun iki tane halısını yıkarım, para almam ama o da benim işimi içerde görür" (E18).

Cezaevi gibi mekanlardan içerisi ve dışarıları arasındaki sınırlar keskin denetimlere tabi olduğundan maddelerin mekana sokulması için de çeşitli stratejiler geliştirilmektedir. Uzun süreli ve tekrarlayan yatışlarda, mekandaki kullanıcı sayısının yoğunluğuna ve stratejilerin öğrenilmesine bağlı olarak cezaevleri bir bağlantı geliştirme alanı haline gelebilmektedir.

"Basit, al gülüüm ver gülüüm. Tecritte ilk yakalattığın üstündeki tek madde sanılır. Yarım kilo yakalatıp 50 gramı elini kolunu sallayarak sokarsın. Bir kısmını feda edilir yani sokmak için. Polis onu alınca artık üstünü aramıyor" (E18).

"...küçük yaştan beri cezaevine girerdi. Cezaevi onun için cennet gibi bir yer haline geldi. Koğuşundaki kişiler aracılığıyla İzmir ve Balıkesir'den şebekelerle bağlantı kurdu. Çıktığında eskisinin birkaç katı uyuşturucu ağı oluşmuştu. Kullanmıyorsan bile temin edebileceğin kapılar bulursun" (E8).

Kullanımı Terk Etmek Üzere Mekan Kurma Pratikleri ve Tedavi Mekanları

Madde kullanımı için mekanları elverişli kılan bazı fiziksel koşullar, ilişkilene biçimleri gibi terk etme ve tedavi süreçlerinde de birtakım mekânsal dinamikler önem kazanmaktadır. Araştırma kapsamında mekan kurma pratikleri, kişilerin kendilerini bağımlı kılan ya da madde kullanımının nüksetmesinde etkisi olduğunu düşündükleri kullanıma ve erişime elverişli olan bazı mekanlardan ve maddeyi anımsatan mekânsal dinamiklerden kendilerini çekmelerini ifade etmektedir. Bu pratik mekan çalışmalarında sıkça kullanılan "yer yapma" kavramından ayrılmaktadır. Yer yapma mekanların uzun vadede maddi, sosyal, duygusal unsurların etkisiyle inşa edilmesini ifade etmektedir. Ancak yer yapma aynı zamanda amaca yönelik bir tasarım ile başlamaktadır (16). Bu yönüyle mekan kurma pratikleri aynı zamanda yer yapma açısından önemli bir referans olabilir. Tıpkı kullanıma elverişli yerlerin sağlayıcı unsurlarının takip edilmesi gibi tedaviye elverişli olduğu düşünülen koşulların oluşturulması da bağımlılığı anlamak açısından önemlidir. Araştırma bulguları madde kullanımını terk etmek üzere kişilerin madde kullandıkları mekanlardan uzaklaşarak, yeniden mekan kurma çabasına girdiğini ortaya koymaktadır.

"Bırakmak istiyorsan ilk baş mahallenden, çevrenden, arkadaşlarından uzaklaşman lazım. Misal öyle bir bağlantı kurmuşum ki evimin orda var, çalıştığım yerin yakınında, gezdiğim takıldığım yerlerde var. İşlettiğim mekanlarımda var. Elimi uzatmam kadar yakın. Bırakmak için bunların tümünden çekmem lazım kendimi" (E8).

Terk etmek üzere mekan kurma yalnızca fiziksel bölgelerden uzaklaşmak değil aynı zamanda belirli rutinlerden kopmak ve yeni rutinler inşa etmek, sosyal ilişkileri ya da ilişkilene biçimini değiştirmek şeklinde topyekûn bir değişimi ifade etmektedir. Genellikle arkadaş ortamından uzaklaşma, telefon numarasını değiştirme, sosyal medya hesaplarını kapatma, taşınma, yeni hobiler edinme, aile kurma ve meslek değiştirme gibi kararları içermektedir.

“Çevremi komple değiştircem. Yaşadığım yeri değiştirmeyi çok isterim ama o hiç kolay değil. Numaramı değiştircem, Facebook’u kapattım zaten. Dükkan aıcam farklı bir yerden. Bisiklet aıcam kendime, bir de çadır. Şehir şehir gezcem. En azından uzak dururuz” (E3).

Mekanların anlamlandırılmasında önemli belirleyicilerinden birisi de mekandaki yapısal ve ilişkisel sabitlerdir. Çünkü mekanlar birtakım güç ilişkileri, kontrol ve denetim mekanizmalarından bağımsız değildir (25). Toplumsal denetim mekanizmaları bu açıdan mekanların anlamlarını inşa eden önemli bir sabit olarak konumlanmaktadır. Bu çerçevede katılımcıların mekan kurma pratiklerinin aynı zamanda, mekanda yeni toplumsal denetim mekanizmaları oluşturmayı da içerdiği gözlemlenmiştir. Toplumsal denetim mekanizmaları arasında mahalle, kamu kurumları, aile ve akrabalıklar yer almaktadır.

“Tamam burası güvenli bölge ama dışarı çıktığımızda geri başlayacak. Ben tedavim bitince Erzincan’a gıtcem. Annemin evini taşıdık oraya, elit bir semtteiler, yanı karakol. Tertemiz bir sayfa açcam. İkizim orda özel hareketçi, eniştem terörde. Benim orda içip de en ufak bir arbede yaşamam onların mesleğine de zarar... Bu korkuyla orada kullanamam” (E6).

Ancak burada denetim unsuru çelişkili olarak konumlanmaktadır. Kişiler mekan kurarken, denetime ihtiyaç duysa da genellikle denetim kişinin rızaya dayalı olarak dahil olduğu ve kontrolünü tümüyle sıfırlamadığı ölçüde yararlı olarak görülmüştür. Örneğin katılımcılar ‘maddeye yeniden erişebilmenin’ tedavi açısından önemli olduğunu vurgularken, rıza-mecburiyet sınırlarına ilişkin fikir vermektedir.

“İstedüğimde hastaneden çıkabilmek ya da yeniden mala erişebilme fikri maadeyi bırakma açısından çok önemli bence. O özgürlük alanının, başarabilme motivasyonunun kişiye verilmesi gerekiyor bırakabilmek için” (E14).

“Hala Face üzerinden oradaki yerimi kontrol ediyorum. Bir gün bir şey olur, bir şey tetikler de geri dönmek istersem nereye gideceğimi hala biliyorum yanı. Gidebileceğimi bilmek, kontrolün bende olması rahatlatıyor. Ben bıraktım ama istesem ulaşırım kafası” (K7).

Mekan kurmanın önemli bir parçasını da tedavi mekanları oluşturmaktadır. Tedavi mekanları sınırları, kuralları, üyelerin ilişkilene biçimleri ve gündelik rutinleriyle kişileri eski yaşamlarından uzaklaştırarak yeni mekânsal dinamiklere dahil etmektedir. Katılımcılar başarılı bir tedavi için tedavi mekanlarına dair birtakım ortak beklentiler içindedir. Beklentilerin başında, tedavi kurumlarının gündelik pratiklere mümkün olduğunca yakın bir deneyim sunması gelmektedir. Bu çerçevede katılımcılar tedavi mekanlarından beklentilerini kurumdaki disiplin anlayışı, ilişkilene biçimleri, kurumun fiziksel yapısı, rutin inşası ve sosyal aktiviteler, ortak deneyim paylaşımı, gibi pek çok konuya referansla açıklamaktadır.

Tedavi mekanlarının gündelik pratiğe yakın bir deneyim sunması öncelikle kuralların esnek olmasını gerektirmektedir. Arındırma merkezleri disiplin ve kontrol anlayışı açısından kişilerin yaşamında kritik bir noktada konumlanmaktadır. Bu mekanlar kişilerin toplumsal sapma olarak değerlendirilen deneyimleri nedeniyle toplumdan uzaklaştırılmış çok sayıda kişinin bir arada bulunduğu belirli kurallara tabi yatılı kurumlar olarak Goffman’ın ‘total kurum’ kavramsallaştırmalarını akla getirmektedir. Total kurumlar toplumun ihtiyaç ve tehlikeli kategorilerine dahil ettiği bireylerin ıslah ve tedavi edilmesi amacıyla yapılandırılmış, kişilerin içine girdiği andan itibaren biricikliğini ortadan kaldıran, kimliğin çeşitli alanlarını sıfırlama teşebbüslerinin arttığı ve bireylere yeni bir varoluşun yüklendiği otoritelerdir (83). Tedavi mekanlarının sınırlarına dahil olmak kişilerin bedensel deneyimleri, kimlikleri, ahlaki konumlanışları gibi pek çok konuda anlam üretmektedir. Kişiler tedavi mekanlarının sınırlarına dahil oldukları andan itibaren bağımlı kimliğin somut olarak üyesi oldukları kabul edilir. Bedensel deneyimleri, kimlikleri ve ahlaki konumlanışları gibi pek çok konuda anlam üretilmeye başlar. Kişiler hem kurum içinde hem de toplumda bu kimlikle tanınır.

"Buraya gelmek demek ya alkoie ya maddeye düşmüşsün demektir. Ben esnafım yokluğum belli olacak. Nerde aa AMATEM'e düşmüş diyecekler, kim bilir daha neier diyecekler" (E6).

Ancak diğer taraftan arındırma merkezlerini total kurumlardan ayıran çok temel nitelikler de söz konusudur. Total kurumların aksine arındırma merkezlerinde kişiler kuruma rızaya dayalı olarak girer ve istedikleri zaman çıkış yapabilirler. Kontrol çok daha esnek ve değişim talebe dayalıdır. Bu çelişkili konumlanma nedeniyle bağımlılıkta tedavi mekanlarındaki disiplin anlayışı mekanın kişilerce nasıl anlamlandırıldığı açısından çok önemli bir değişken haline gelmektedir. Katılımcılar tedavi kurumlarındaki ilişkisel dinamiklerin esnek kurallara bağlı olması gerektiğini ifade etmektedir.

"...her gelenin 50 puanı oluyormuş, o puanın biterse taburcu oluyormuşsun, tedaviye uygun değışsin demekmiş. Zaten madde insanın beyinde bir şeyler yapıyor. Karar mekanizmasını değıştirip duygularını karıştırıyor. Yani insana bu şekilde yasak dayatmak kesinlikle fayda sağlamıyor. Depresif bir insanın üstüne gidemezsin, ters teper" (E18).

Kuralların esnek olması, tedavi mekanlarında kazanılan davranışın gündelik yaşamda da sürdürülebilir olmasına imkan tanımaktadır. Katılımcılar sıklıkla tedavi mekanlarını kendilerini yeni bir hayata hazırlayan bir ara bölge olarak konumlandırmış, bu mekanlardaki deneyimlerin gündelik pratiklere uyarlanabilir olmasının önemini vurgulamıştır. Bu çerçevede katılımcılar tedavi mekanlarındaki kuralların rutin kurma odağında yapılandırılması gerektiğini ifade etmiştir.

"...bakınca burada neredeyse herkes hayatını uçlarda deli dolu yaşamış insanlar, belli kurallarla yaşamış değiller. Bizi hayatta madde almamaya hazırlıyorsa hayattaki gibi olması lazım çünkü biz hep bu kuralda kalmayacağız. Kimsenin evinde sigara içme saati yok. Ben o kurallardan kurtulunca göüp kendimi içmeye atmamam lazım...Burası bir ısınma sahası gibi düşün. Seni bir parkura, zoriu bir şeye ısındırıyorlar, sonra seni gerçek hayata salveriyorlar" (E2).

Mekândaki kuralların ne şekilde ve ne ölçüde kullanıldığı aynı zamanda çalışanlar ve hizmet alanlar arasındaki bir etkileşim biçimine de işaret etmektedir. Kuralların ve denetimin yoğun olması kuralları uygulamaktan sorumlu meslek elemanlarıyla, hizmet alan arasında da hiyerarşik bir ilişki inşa etmektedir. Bu ilişkide taraflar arasındaki makas açıldıkça, mekanların denetim mekanlarına dönüşme riski artmakta ve tedavi ediciliği zarar görmektedir. Katılımcılar çeşitlenen tedavi mekanlarındaki deneyimlerine dayanarak kurum içindeki damgalayıcı tutumların tedavi sürecine zarar verdiğini, tedavi mekanlarındaki ilişkisel dinamiklerin samimi ve yatay biçimde olması gerektiğini vurgulamaktadır.

"Doktor beni güler yüzie karşılayınca bir anda uygulandım, bir iki saniye yutkunamadım...Biz yani bunu içiyoruz, bundan ibaretiz havasını vermesinler. Biz buraya maddeyi bırakmaya geidik. Su molekülleri bile iyi sözden, iltifattan anıyormuş...Surat asıp konuştuğu zaman söylenenler cıadı şekilde yarıyor çünkü zaten biz hani sevilmiyoruz dışarıda, bizim iyileşmemiz için sevilmemiz gerekiyor" (E18).

İfadelerde görüldüğü üzere bağımlılıkta tedavi mekanlarının madde bağımlıları tarafından algılanma şekli büyük ölçüde kamusal-özel mekan ayırımına tabidir. Kurumdaki dinamiklerin ne ölçüde resmi/kurallı/dikey olduğu ya da esnek/yatay olduğuna bağlı olarak kişilerin mekanı algılama şekli ve mekanın bağımlılık deneyimindeki anlamı değişmektedir.

Tedavi mekanın kişilerce ne şekilde anlamlandırıldığı profesyonellerle olduğu kadar tedavi gören diğer kişilerle olan ilişkilerine de bağlıdır. Katılımcılar bu ilişkileri iki farklı çerçeveden yorumlamaktadır. Mekanın kayıplar ve kararlılıklar gibi ortak deneyimleri yaşayan kişilerle paylaşımı, bağımlılık davranışını terk etmek üzere bir motivasyon kaynağı olarak ifade edilirken; diğer taraftan madde kullanımına yönelik olarak bilginin ve deneyimin fazla olması, kişilerin birbirlerine maddeyi hatırlatması gibi nedenlerle nüksetme açısından bir risk teşkil etmektedir.

"Burada ortak olan bağımlılık değil bu meretten kurtulma düşüncemiz. Yoksa benim çevrem hep bağımlı zaten...Buradan çıktıktan sonra ne yapacağımızla ilgili konuşuyoruz. Adam mesele ne kadar

rezillik çektiğinden bahsediyor. Diyorsun ki bak adamın dediği haklı, devam etsem bende öyle yaşayacaktım. Herkes birbirinin ileri ya da geri senaryosu gibi” (E13).

“Şimdi biz hastanede tanışmışız. İkimizde temizlenip çıkmışız. Ben geri başlamışım diyeim. İletişimde olduğumuzdan dolayı bırakanı tekrar düşürebiliyoruz ister istemez. Zaten bu arkadaşlıklar genelde maddeye dayalı oluyor. İki kişi madde hikayesiyle tanıştıysa akında hep madde bulmak, madde içmek canlanıyor” (K7).

Tedavi mekanlarına dair sıklıkla vurgulanan bir diğer husus mekanların fiziksel yapılanmasına ilişkindir. Kural ve ilişkilene biçimleri açısından beklentilerine paralel şekilde katılımcılar sıklıkla bağımlılık tedavisinde mekanların kurumsal olmaktan daha çok özel yaşamdaki mekanlara benzemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu çerçevede katılımcıların; boş vakit geçirilecek alanların kısıtlı olduğu, çok katlı, pencerelerin bina içine açıldığı, odadaki kişi sayısının fazla olduğu, koğuş tipi ranzaların kullanıldığı, yeşillendirmenin zayıf olduğu, birimlerin cinsiyete göre ayrıştırılmış olduğu ortamları tedavi açısından motivasyon kırıcı olarak değerlendirdiği tespit edilmiştir.

“Bahçe olunca buradaki hastalar gibi değil de çay bahçesinde arkadaşları oturuyor gibi hissediyorsun. Tek katlı olduğundan bir servisin bir katına tıkmış hissetmiyoruz, artı. Mesele horoz var bir tane o bile bir artı çünkü horoz yani nerde olur köyde falan, hastanede o olmaz değil mi normalde, artı” (E13).

Araştırmada önemli bulgulardan biri katılımcıların büyük çoğunluğunun bağımlılığı terk edebilmek üzere bir tedavi mekanı tasarlarken doğaya ve hayvanlara referans vermesidir. “Ormanlık alanlar, bungalov evler, kuş sesleri, balıkları izlemek, yağmur damlaları, çimen kokusu, meyveyi dalından koparmak, dağa tırmanmak” gibi ifadeler hayali tedavi mekanlarını betimlerken sıklıkla kullanılmıştır. Mekandaki bu imgeler sıklıkla kişilere kimlik ve hayatın anlamı üzerine düşünmek, duygu ve deneyimleriyle yüzleşmek gibi konuları anımsatmış ve bağımlılığın terk edilmesi açısından motivasyon kaynağı olarak değerlendirilmiştir. Literatürde doğanın insan ruhu üzerindeki olumlu etkileri ve biyofilik tasarımlara sahip kurumların bağımlılık tedavisi açısından önemine dair çok sayıda çalışma yer almaktadır (84,85).

“Doğa zaten kendi başına tedavi edici bir şey. Toprakla uğraşmak, bahçe, sessizlik... Bunlar tek başına bile zaten herkesin kurguladığı şeyler değil mi? Şöyle bir ıssız da bir evim olsa demiyor muyuz hepimiz. Geriye dönük düşünme, kendine ilgili düşünme açısından da öyle. Kolay değil yırtıklarını ortaya dökmek, bunu doğa verebilir” (E14).

Tartışma

Bu araştırma yalnızca kullanıcıların deneyim ve düşünceleri ekseninde madde kullanım mekanlarını betimleme amacı taşımaktadır. Araştırma nitel desenle hazırlandığından çalışmada yer alan mekanlar hakkında genelleme amacı gütmemektedir. Mekanı konu alan benzer çalışmalar, bağımlılığın ekolojik çerçevelerini eleştirel ve düşünömsel ekseninde genişletme fırsatı olarak yorumlanmalı bu doğrultuda - araştırmacıları incelenen mekanlara dahil ederek- bağlamın doğasını olduğu gibi analiz edebilme imkanı tanıyan etnografik çalışmalar desteklenmelidir. Özellikle mikro mekanlarda (barlar, kamplar, mahalleler, hastaneler vb.) yürütölen etnografik çalışmaların teşvik edilmesi, bireylerin mekanı nasıl algıladıkları, kullandıkları ve dönöştördüklerini anlamak açısından avantaj sağlayacak, bağımlılık ve mekan arasındaki etkileşimlerin göröünör kılınmasına katkı sunacaktır.

Araştırma bulguları mekanların, madde kullanımının ortaya çıkışında ve önlenmesinde önemli bir ilişkişel aktör olduğunu ortaya koymaktadır. Kişiler maddeye belirli mekanların sosyal, duygusal, fiziksel etkisi altında başlamakta ve yine belirli mekanların sağladığı olanakları kullanarak ya da olanaksızlıklarından kaçarak kullanımlarına devam etmektedir. Belirli mekânsal dinamikler tedaviye yanıt vermeyi kolaylaştırırken diğerleri kullanımın nöketmesine aracılık etmektedir. Öyle ki maddeye başlamanın en temel gerekçesi dahil olunan mekanlar ve maddeyi bırakmak üzerine geliştirilen en temel başöetme stratejisi kişilerin içinde bulundukları

mekanları yeniden kurmak olmuştur. Söz konusu deneyimler mekanların madde kullanmayı ve maddeyi bırakmayı elverişli kılan birtakım ortak dinamikleri olduğuna işaret etmektedir. Bulguların ortaya koyduğu üzere -kendi içlerinde farklı parametreler taşımakla birlikte- mekanların madde kullanımını tetikleyici etkileri temelde güvensizlik, gizlilik, aidiyet ve baskı olarak 4 unsur üzerinden sınıflandırılabilir. Türkiye bağlamında öne çıkan bu mekansal nitelikler aynı zamanda madde kullanımı ile mücadele hususunda politika yapıcılar, topluluk liderleri, sağlık profesyonelleri ve sosyal çalışmacılar için önemli içgörüler sunmakta ve uygulamaya dair yeni yaklaşımlar geliştirilmesine katkı sağlama potansiyeli taşıyan 4 temel yönelimi belirginleştirmektedir.

Mekandaki 'güvensizlik' faktörü makro yapısal unsurlardan temellenerek, mikro ilişkilere dek sızan toplumsal bir eşitsizliğin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Güvensiz mekanlar toplumsal kaynaklardan mahrum bırakılarak marjinalleştirilen bu nedenle de kendi kültürel ve ekonomik sermayelerini madde ve suça dayalı olarak yeniden kuran, dışarıya kapalı mekanları ifade etmektedir. Güvensiz mekanlarda madde kullanımı küçük yaşlardan itibaren bir kariyer olarak öğrenilmekte ve sermayeleşmekte, bir gelir kaynağı olarak algılanmakta ve bu yolla gündelik yaşamda rutinleşmektedir. Güvensiz mekanlara dair sonuçların gösterdiği üzere bağımlılık toplumsal ayrışma ve altkültür inşasının hem sebebi hem de sonuçları arasında konumlanmaktadır. Madde kullanımının çöküntü bölgelerde yoğunlaşması toplumdaki politik, kültürel ve ekonomik tabakalaşmayı gözler önüne sermekte ve bağımlılığın her şeyin ötesinde bir demokrasi sorunu olduğunu vurgulamaktadır. Bu çerçevede madde bağımlılığında ana akımı oluşturan hukuki ve tıbbi çerçeveleri sorgulamaya açmaktadır. Güvensiz mekanların mevcudiyeti bağımlılık alanında çalışan meslek elemanlarına 2 temel düşünsel soru yöneltmektedir: "Eğer bağımlılık yalnızca bir hastalıksa kentin bazı bölgelerindeki bireyler için bu hastalığa yakalanma riski neden diğerlerinden daha yüksektir?" ve "Eğer madde bulundurma, kullanma ve satma kişiyi suçlu kılıyorsa, suç kentsel ayrışmanın güzergahlarını takip eden özcü bir olgu mudur? Güvensiz mekanlar bağımlılığa dair yasal çerçevelerin bağlama duyarlı ve deneyime özgü biçimde yeniden düzenlenmesi ihtiyacını görünür kılmaktadır. Madde kullanımının yoğunlaştığı içe kapalı bu bölgeler için özellikle yerel topluluklarla işbirliğini içeren topluluk tabanlı hizmetler organize etmek, yerel bölgelerdeki etkileşimlere duyarlı danışmanlık hizmetleri yapılandırmak, var olan hizmet modellerine 'mekana özgünlük ve çokkültürcülük' unsurlarını entegre etmek gereklidir. Böylece bölgenin olanakları, ihtiyaçları, ilişkisel dinamikleri gibi -ekolojik yaklaşımların olanak sağlamadığı- örtük etkilerin tespit edilmesi kolaylaşacak, maddenin mekanda sermayeleşmesini, geçim kaynağı haline gelmesini, etkileşimlerin odağına yerleşmesini engelleyecek önlemlerin alınması mümkün olacaktır. Güvensiz mekanlar aynı zamanda bağımlılık alanında disiplinlerarası çalışma ihtiyacını vurgulamaktadır. Özellikle kent sosyolojisi ekseninde kentsel kalkınma çalışmaları ve bağımlılık çalışmalarının entegrasyonu uyğurucuyla mücadelede koruyucu ve önleyici uygulamaların yapılandırılması açısından son derece önemlidir.

Mekanı kullanıma elverişli kılan diğer bir unsur olan 'gizlilik' sıklıkla mekandaki etkileşim dinamiklerinin bir ürünü olarak madde kullanımının toplumsal itibarsızlığı üzerinden temellenmektedir. Kişiler kullanım deneyimleri nedeniyle damgalanmamak, diğer tüketicilerle birlikte kullanmaya yönelik kaygılar, cezai yaptırım kaygısı gibi sebeplerle izole mekanları sıklıkla tercih etmektedir. Kullanımın ilerleyen yıllarında gizlilik arayışının önem kaybetmesi, içselleştirilmiş damganın mekan seçimleri açısından önemine işaret etmektedir. İzole mekanlara dair bulguların gösterdiği üzere; bağımlılık deneyimi ekseninde inşa edilen bu itibarsızlık, kişilerin kimlik algılarına ve kullanım deneyimlerine yön vermektedir. Bu çerçevede bağımlılık çalışmaları açısından önemli ihtiyaçlardan birisinin bağımlılık deneyimine bakış açısını dönüştürmek olduğu söylenebilir. Bağımlılığın toplumsal ve politik anlamları; bireylerin bu kimlik alanından -bağımlı kişi- kolaylıkla çıkamamasına, toplumsal entegrasyonlarının zayıflamasına ve kullanımın tekrarlanmasına neden olma riski taşımaktadır. Bu noktada madde kullanım mekanlarında izolasyon arayışının nedenlerini tespit ederek baskı ve damgalama pratiklerinin merkeze alındığı politika ve hizmet modellerinin geliştirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır.

Bulgulara göre mekanı kullanıma elverişli kılan diğer unsur 'aidiyet' ekseninde ortaya çıkmıştır. Madde tüketim deneyimi sıklıkla sosyal bir aktivite olarak değerlendirilmekte ve toplu şekilde kullanılmaktadır. Aidiyet unsuru toplu kullanımların ve ortak deneyimlerin bir grup bağı ve tüketim kültürü ortaya çıkardığını göstermektedir. Toplu kullanımlarla karakterize olan eğlence mekanları, maddeye ilişkin olumlu anlamların

üretildiği bir toplumsallaşma alanı haline gelmektedir. Eğlence mekanlarındaki kullanım deneyimleri, bağımlılığa ilişkin anlamlandırmaların mekandaki diğer üyelerin eylem ve seçimleriyle de ilişkili olduğuna işaret etmektedir. Bu noktada kişilerin bağımlılığı teşvik eden bazı mekanlara aidiyet geliştirmelerinin kökenlerinde hangi psikolojik ve sosyal ihtiyaçların olduğunu kavramanın önemi görünür olmaktadır. Özellikle Türkiye’de gençler arasında giderek artan madde kullanımına karşı etkili koruyucu-önleyici hizmet modelleri yapılandırmak eğlence mekanlarındaki ve toplu tüketim deneyimlerindeki kültürleşme sürecini doğru anlamaktan geçmektedir. Bunun yanı sıra eğlence mekanlarına dair bulgular politik olarak sıklıkla göz ardı edilen üst ve orta sınıfın tüketim pratiklerini anlayabilmek açısından da önemli bir çalışma alanını oluşturmaktadır.

Diğer taraftan bulgular baskı, kontrol ve denetimin madde kullanımını önlediğine yönelik yaygın kanıların aksine mekandaki ‘baskı/denetimin’ yoğunlaşmasının mekanı kullanıma elverişli kıldığını ortaya koymaktadır. Denetim mekanları bireylerin yapılar karşısında tamamen pasif olmadığı, aktif katılımcılar olarak çeşitli eylem ve stratejilerle mekanı yeniden çevreleme gücüne sahip olduğunu göstermektedir. Bu aynı zamanda mekânsal dinamiklerin koşullara uygun şekilde sürekli yeniden inşa edildiğini göstererek madde kullanımı açısından sabit güvenli/riskli mekanlar olduğu düşüncesini çürütmektedir. Denetim mekanlarına dair bulgular bağımlılığın önlenmesine yönelik ‘yaptırım-denetim’ odaklı politik çerçevenin günümüzde bağımlılığı önleme açısından işlevsiz kaldığını hatta kimi zaman tüketim pratiklerinin muğlaklaşmasına aracılık ettiğini göstermektedir. Bu çerçevede meslek elemanları ve politika yapıcılarının zarar azaltma, onarıcı adalet gibi alternatif modellere ağırlık vermesi önemli ihtiyaçlardan birini teşkil etmektedir.

Mekanları kullanıma elverişli kılan dinamiklere ilaveten, kullanımı terk etmeye aracılık eden bazı nitelikler de araştırmanın bulguları arasında yer almaktadır. Kullanımı terk etmeye aracılık eden mekânsal niteliklerin gruplar arası belirgin kırılmalar içermemesi ve ortak beklentiler halinde ortaya çıkması, sorunların çeşitlenmesine karşı çözümlerin belirli bir hat izlediğini göstererek tedavi açısından profesyonelleri iyimser bir yönelime davet etmektedir. Tedavi mekanlarına ilişkin beklentiler binanın yapısı, kat sayısı, pencere konumları, yeşillendirme olanakları gibi fiziksel niteliklerden; kurallar, yaptırımlar gibi yapısal niteliklere; ilişkilendirme biçimleri, deneyim paylaşımı, sosyal aktiviteler gibi etkileşimsel niteliklere dek çeşitli şekillerde görünür olmuştur. Bu çerçevede araştırma özelinde kişilerin bağımlılıktan uzaklaşabilmek üzere; denetim ve baskının yerini bilinç ve motivasyonun, kuralların yerini işlevsel rutin aktivitelerin, hiyerarşilerin yerini empatiye dayalı yatay ilişkilendirme biçimlerinin, yalıtılmanın yerini müşterekliklerin, kurumsal kapatılmanın yerini doğaya açılmanın aldığı mekânsal dinamiklere ihtiyaç duydukları görülmüştür. Bu bilgiler ışığında tedavi mekanlarının kullanıcılar için anlamının tespit edilmesi ve bu bilgilerin tedavi kurumlarına ilişkin yasal düzenlemelerde göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Tedavi mekanlarının fiziksel ve sosyal niteliklerinin hassasiyetle belirlenmesi, kurum/kuruluş mantığından uzak tasarımların desteklenmesi, tedavi süreci deneyimlerinin gündelik hayat pratikleriyle yakınlaştırılması, sosyal etkinliklerin nitelik ve nicelik açısından iyileştirilmesi hizmet alanların tedavi motivasyonlarını artırmak ve nüksetme riskini azaltmak açısından önemlidir. Biyofilik tasarımlar, hayvan destekli tedavi olanakları, sanatla terapi gibi dünyada son yıllarda popülerleşen modellerin Türkiye’de de uygulamaya geçirilmesi artan bağımlılıkla mücadele açısından yenilikçi ve etkili bir adımlar arasında olacaktır. Buna ilaveten profesyoneller ve hizmet alanları arasındaki ilişkinin güç dengesini ve empatiyi temel alacak şekilde yeniden düzenlenmesi tedavi sürecinde öne çıkan ihtiyaç alanlarından birini oluşturmaktadır. Tedavi mekanlarına ilişkin söz konusu düzenlemeler disiplinler arası işbirliğini (mimar, şehir bölge planlama, tıp, psikoloji, sosyoloji vb.) ve kurumlar arası eşgüdümü gerektirmektedir.

Sonuç

Mekanlar sınırları ve anlamları kendinden menkul konumlar olmasının ötesinde kurucu aktif ritimleri ve enerjileri olan bir oluş halidir. Dolayısıyla tüm bu dinamikler araştırmada sözü geçen mekanların genel anlamına işaret etmez, zamansaldır. Koşullara ve çağa uygun olarak inşa edilmeye devam eder. Dolayısıyla mekanlar madde kullanımı açısından riskli/güvenli salt konumlar olarak işaretlenemez. Aksine mekanı madde kullanmaya elverişli/elverişsiz kılan toplumsal etkileşimler ve dinamikler söz konusudur. Bu dinamikler fiziki

koşullar, gündelik etkileşimler, sınıflar arası ilişkiler, toplumsal denetim unsurları, damgalanma deneyimleri gibi mikro ilişkisel ve makro yapısal arasında değişen pek çok unsurun etkisi altında şekillenmektedir. Ancak Türkiye’de yasal çerçeve bağımlılığı bir suç ve hastalık olarak sınırlandıran pozitivist eğilimlerle ilişkilenmekte, bağımlılıkla mücadeleye ilişkin yaygın kanı “Sadece sivrisinekleri yok etmiyoruz, bataklıkları da kurutuyoruz” (86) mantığı üzerine temellenmektedir. Mekanları ve üyelerini sabit ve sosyalliğinden yalıtılmış biçimde ele alan bu değerlendirme biçiminin bir sonucu olarak bölgelerdeki tüketim oranları ve ticaret ağları üzerinden riskli bölgeleri belirlemek, haritalandırmak ve temizlemek/imha etmek birincil amaç haline gelmektedir. Bağımlılığa ilişkin bu yönelim tam da bulguların ortaya koyduğu üzere güvensizlik, ayrışma, denetim/baskı, gizlilik gibi unsurların çeşitli mekanlarda yeniden üretilmesine aracılık etmektedir.

Oysa mekanı bedenlerin, eylemlerin, sınırların ve çok sayıda farklı birimin etkileşimi üzerinden okumak öznenin failliğini ve sosyal etkileşim unsurunu dışlamadan yapısal sorunlara bakabilmeyi mümkün kılmaktadır. Mekanlara yalnızca risk ve mahrumiyet bölgeleri değil aynı zamanda duyuların, kültürlerin, deneyimlerin karşılaştığı bir sahne olarak bakmak, mekanları üreten ve dönüştüren süreçleri fark edebilmek madde bağımlılığında fırsatlar, tehditler, ihtiyaçlar ve önlemler açısından kapsamlı bir bakış açısı sunmaktadır. Bu çerçevede bağımlılıktan korumak, bağımlılığı önlemek ya da tedavi etmek yalnızca fiziksel düzenlemeler, ilaçlar, yasaklar ve yaptırımlarla değil; yaratılan olanaklarla, sosyal ve kültürel olarak maddenin mekandaki anlamını dönüştürmekle ilişkilendirilmektedir. Söz konusu çerçeve madde kullanımı ve ticaretine ilişkin koruyucu-önleyici ve zarar azaltıcı politikalar açısından yüklü bir analiz aracı olma potansiyeline sahiptir.

Kaynaklar

1. Matto HC, Cleaveland CL. A social-spatial lens to examine poverty, violence, and addiction. *J Soc Work Pract Addict* 2016; 16(1-2): 7-23.
2. Rogowski S. Social work with children and families: challenges and possibilities in the neo-liberal world. *Br J Soc Work* 2012; 42(5): 921-940.
3. Löw M. The constitution of space: The structuration of spaces through the simultaneity of effect and perception. *Eur J Soc Theory* 2008; 11(1): 25-49.
4. Brotherhood A. Interpreted space as a mediator between physical environment and situated substance use: outline of a socio-spatial theory for substance use prevention. *Drugs (Abingdon Engl)* 2023; 30(1): 42-54.
5. Cooper H. Medical theories of opiate addiction's aetiology and their relationship to addicts' perceived social position in the United States an historical analysis. *Int J Drug Policy* 2004; 15(5): 435-445.
6. Moore D, Dietze P. Enabling environments and the reduction of drug-related harm: re-framing Australian policy and practice. *Drug Alcohol Rev* 2005; 24(3): 275-284.
7. Dilkes-Frayne E, Duff C. Tendencies and trajectories: the production of subjectivity in an event of drug consumption. *Environ Plan D* 2017; 35(5): 951-967.
8. Cooper HLF, Tempalski B. Integrating place into research on drug use, drug users' health, and drug policy. *Int J Drug Policy* 2014; 25(3): 503-507.
9. Gomart E. Surprised by methadone: in praise of drug substitution treatment in a French clinic. *Body Soc* 2004; 10(2-3): 85-119.
10. Duff C. Towards a theory of drug use contexts: space, embodiment and practice. *Addict Res Theory* 2007; 15(5): 503-519.
11. Jayne M, Valentine G, Holloway SL. Emotional, embodied and affective geographies of alcohol, drinking and drunkenness. *Trans Inst Br Geogr* 2010; 35(4): 540-554.
12. Rhodes T. Risk environments and drug harms: a social science for harm reduction approach. *Int J Drug Policy* 2009; 20(3): 193-201.
13. Böhling F. Crowded contexts: on the affective dynamics of alcohol and other drug use in nightlife spaces. *Contemp Drug Probl* 2014; 41(3): 361-392.
14. Decorte T. Drug users' perceptions of 'controlled' and 'uncontrolled' use. *Int J Drug Policy* 2001; 12(4): 297-320.
15. Duff C. Drug use as a 'practice of the self': Is there any place for an 'ethics of moderation' in contemporary drug policy? *Int J Drug Policy* 2004; 15(5-6): 385-393.
16. Thrift N. *Spatial Formations*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1996.
17. Thrift N. *Non-Representational Theory: Space, Politics, Affect*. London, UK: Routledge, 2007.

18. Fuller MG, Löw M. Introduction: An invitation to spatial sociology. *Curr Sociol* 2017; 65(4): 469-491.
19. Katz J. Start here: social ontology and research strategy. *Theor Criminol* 2002; 6(3): 255-278.
20. Durkheim E, Swain J. *The Elementary Forms of the Religious Life: A Study in Religious Sociology*. New York: Macmillan, 1926.
21. Harvey D. *Spaces of Global Capitalism: Towards a Theory of Uneven Geographical Development*. Newyork: Verso, 2006.
22. Massey D. *For Space*. Thousand Okas, CA: Sage, 2005.
23. Lefebvre H. *Gündelik Hayatın Eleştirisi II*, Ergüden I (Çeviren). İstanbul: Sel Yayıncılık, 2019.
24. Simmel G, David F, Featherstone M. *Simmel On Culture: Selected Writings*. London: Sage, 1997.
25. Lefebvre H. *Mekanın Üretimi*, Ergüden I (Çeviren). İstanbul: Sel Yayıncılık, 2020.
26. Smith C. *Addiction, Modernity and the City: A Users' Guide to Urban Space*. Boca Raton, FL: Taylor & Francis, 2016.
27. Soja E. *Postmodern Geographies: The Reassertion of Space in Critical Social Theory*. New York: Verso, 1989.
28. Löw M. *The Sociology of Space: Materiality, Social Structures and Action*. New York: Palgrave MacMillan, 2016.
29. Low S. *Spatializing Culture: The Ethnography of Space and Place*. London, UK: Routledge, 2016.
30. Dilkes-Frayne E. Tracing the event of drug use: Context and the coproduction of a night out on MDMA. *Contemp Drug Probl* 2014; 41(3): 445-479.
31. Merleau Ponty, M. *Algının Fenomenolojisi*, Sankartal E, Hacımuratoğlu E (Çevirenler). İstanbul: İthaki Yayınları, 2017.
32. Bourdieu P. *Ayrım: Beğeni Yargısının Toplumsal Eleştirisi*, Fırat D, Berkkurt G (Çevirenler). Ankara: Nika Yayınları, 2021.
33. Shields R. *Spatial Questions: Cultural Topologies And Social Spatialisation*. Thousand Oaks, CA : Sage, 2013.
34. Foucault M. *Güvenlik Toprak Nüfus*, Taylan F (Çeviren). 3. Baskı. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 2019.
35. Latour B. *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford, UK: Oxford University Press, 2007.
36. Deleuze G, Guattari F. *A Thousand Plateaus Capitalism and Schizophrenia*, Massumi B (Çeviren). London: Minnesota Press, 1987.
37. Shudak NJ. Phenomenology. Frey BB, (editor). *Encyclopedia of Educational Research, Measurement, and Evaluation*. Thousand Oaks, CA: Sage, 2018: 1247-1249.
38. Moustakas C. *Phenomenological Research Methods*. Thousand Oaks, CA: Sage, 1994.
39. Yıldırım A, Şimşek H. *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, 11. Baskı, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2018.
40. Osborne T, Rose N. Spatial phenomenotechnics: making space with Charles Booth and Patrick Geddes. *Environ Plan D* 2004; 22(2): 209-228.
41. Neuman WL. *Toplumsal Araştırma Yöntemleri*, Özge S, (Çeviren) İstanbul: Yayınodası Yayıncılık, 2011.
42. Patton M. *Nitel Araştırma ve Değerlendirme Yöntemleri*, Bütün M, Demir S (Çevirenler). Ankara: Pegem Akademi, 2018.
43. Duff C. Enabling places and enabling resources: New directions for harm reduction research and practice. *Drug Alcohol Rev* 2010; 29(3): 337-344.
44. Simpson M. The relationship between drug use and crime: a puzzle inside an enigma. *Int J Drug Policy* 2003; 14(4): 307-319.
45. Soja E. *Thirdspace: Journeys to Los Angeles and Other Real-and-Imagined Places*. Cambridge: Blackwell, 1996.
46. Soja E. *Postmetropolis: Critical Studies of Cities and Regions*. Cambridge: Blackwell, 2002.
47. Ford JM, Beveridge AA. Varieties of substance use and visible drug problems: individual and neighborhood factors. *J Drug Issues* 2006; 36(2): 377-392.
48. Jacopson JO. Do drug treatment facilities increase clients' exposure to potential neighborhood-level triggers for relapse? A small-area assessment of a large, public treatment system. *J Urban Health* 2006; 83(1): 150-161.
49. Harrell A, Peterson GE. *Drugs, Crime, and Social Isolation: Barriers to Urban Opportunity*. Washington: The Urban Insitute Press, 1992.
50. Pearson G, Gilman M. Drug epidemics in space and time: local diversity subcultures and social exclusion. Strang J, Gossop M (editors.) *Heroin Addiction and the British System*. London, UK: Routledge, 2005: 115-134.
51. Wacquant L. *Kent Paryaları: İleri Marjinalliğin Karşılaştırmalı Sosyolojisi*, Doğan M (Çeviren). 2. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, 2015.
52. Pedersen W, Bakken A. Urban landscapes of adolescent substance use. *Acta Sociol* 2016; 59(2): 131-150.
53. Draus PL, Roddy, JK, Greenwald M. A hell of a life: addiction and marginality in post-industrial Detroit. *Soc Cult Geogr* 2010; 11(7): 663-680.

54. Kugu N, Akyüz G, Ersan E, Doğan O. Sanayi bölgesinde çalışan çıraklarda madde kullanımı ve etkileyen etkenlerin araştırılması. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2000; 1(1): 19-25.
55. Ögel K, Tamar D, Evren C, Çakmak D. Uçucu madde kullanımının yaygınlığı: çok merkezli bir araştırmanın verilerinin değerlendirilmesi. *Anadolu Psikiyatri Derg* 2000; 1(4): 220-224.
56. Fraser S. The chronotope of the queue: Methadone maintenance treatment and the production of time, space and subjects. *Int J Drug Policy* 2006; 17(3): 192-202.
57. Goffman E. *Günlük Yaşamda Benliğin Sunumu*, Cezar B (Çeviren). 4. Baskı, İstanbul: Metis, 2021.
58. Goffman E. *Damga: Örselenmiş Kimliğin İdare Edilişi Üzerine Notlar*, Geniş Ş, Ünsaldı L, Ağırnaslı S (Çevirenler). 4. Baskı, Ankara: Heretik, 2019.
59. Becker H. *Hariciler (Outsiders): Bir Sapkınlık Sosyolojisi Çalışması*, Geniş Ş, Ünsaldı L (Çevirenler). 5. Baskı, Ankara: Heretik, 2021.
60. Rhodes T, Lilly R, Fernández C, et.al. Risk factors associated with drug use: the importance of 'risk environment'. *Drugs (Abingdon Engl)* 2003; 10(4): 303-329.
61. Lopez V, Jurik N, Gilliard-Matthews S. Gender sexuality power and drug acquisition strategies among adolescent girls who use meth. *Fem Criminol* 2009; 4(3): 226-251.
62. Sallmann J. Going hand-in-hand: connections between women's prostitution and substance use. *J Soc Work Pract Addict* 2010; 10(2): 115-138.
63. Tuchman E. Women and addiction: the importance of gender issues in substance abuse research. *J Addict Dis* 2010; 29(2): 127-138.
64. Theall KP, Sterk CE, Elifson KW. Perceived neighborhood fear and drug use among young adults. *Am J Health Behav* 2009; 33(4): 353-365.
65. Ayres T. Substance use in the night-time economy: deviant leisure? Raymen T, Smith O (editors). *Deviant Leisure: Criminological Perspectives on Leisure and Harm*. New York: Palgrave Macmillan, 2019: 135-160.
66. Pennay A, Jenkinson R, Quinn B, et.al. Investigating differences between drugs used in the Australian night-time economy: demographics, substance use, and harm. *Subst Use Misuse* 2017; 52(1): 71-81
67. Dovey K, Fitzgerald J, Choi Y. Safety becomes danger: dilemmas of drug-use in public space. *Health Place* 2001; 7(4): 319-331.
68. Butler J. *İktidarın Psikik Yaşamı: Tabiyet Üzerine Teoriler*, Tütüncü F (Çeviren). 2. Baskı, İstanbul: Ayrıntı, 2015: 107-132.
69. Hitzler R. The pursuit of "ecstasy" at techno-events. *J Drug Issues* 2002; 32(2): 459-466.
70. Kavanaugh PR, Anderson TL. Solidarity and drug use in the electronic dance music scene. *Sociol Q* 2008; 49(1): 181-208.
71. Maffesoli M. *The Shadow of Dionysus: A Contribution to the Sociology of the Orgy*. New York: Suny Press, 1993.
72. Canetti E. *Kitle ve İktidar*, Aygen G (Çeviren). 3. Baskı, İstanbul: Ayrıntı, 2006.
73. Malbon B. *Clubbing: Dancing, Ecstasy, Vitality*. London, UK: Routledge, 1999.
74. Malbon B. *The dancer from the dance: the musical and dancing crowds of clubbing*. Butler M (editor). *Electronica, Dance and Club Music*. 2nd ed. London, UK: Routledge, 2016: 487-526.
75. Tutenges S. Stirring up effervescence: an ethnographic study of youth at a nightlife resort. *Leis Stud* 2013; 32(3): 233-248.
76. Tan QH. Flirtatious geographies: clubs as spaces for the performance of affective heterosexualities. *Gend Place Cult* 2013; 20(6): 718-736.
77. Fitzgerald J. *Framing Drug Use: Bodies, Space, Economy and Crime*. New York: Palgrave Macmillan, 2015.
78. Brenner N, Elden S. Henri Lefebvre on state, space, territory. *Int Polit Sociol* 2009; 3(4): 353-377.
79. Kolind T, Duke K. Drugs in prisons: Exploring use, control, treatment and policy. *Drugs (Abingdon Engl)* 2016; 23(2): 89-92.
80. Vest BM, Brady LA, Brimmer MJ, et. al. Variations in risk and motivations for substance use over the course of military service. *Subst Use Misuse* 2021; 56 (4): 559-566.
81. Bullock T. Changing levels of drug use before, during and after imprisonment. Ramsay M (editor). *Prisoners Drug Use And Treatment: Seven Research Studies*. London, UK: Home Office Research Study, 2003: 23-48.
82. Mjåland K. A culture of sharing: drug exchange in a Norwegian prison. *Punishm Soc* 2014; 16(3): 336-352.
83. Goffman E. Characteristic of total institutions. In *Symposium on Preventive and Social Psychiatry*. WashingtonDC, 1957: 43-93.
84. Gojani D, Ahmeti P. Designing of center for treatment and rehabilitation from drug and alcohol addiction. *University for Business and Technology International Conference*, 2020: 336.
85. Kanu BC. *Integration of Biophilic Design Principles in Drug Rehabilitation Centres Kano Nigeria*. Master Thesis. Kano: Federal University of Technology, Department of Architecture, 2021.

86. Evered KT, Evered EÖ. “Not just eliminating the mosquito but draining the swamp” critical geopolitics of Turkish Monitoring Center for Drugs and Drug Addiction and Turkey's approach to illicit drugs. Int J Drug Policy 2016; 33: 6-14.

Yazar Katkıları: Tüm yazarlar ICMJE'in bir yazarda bulunmasını önerdiği tüm ölçütleri karşılamışlardır

Etik Onay: Bu çalışma için ilgili Etik Kuruldan etik onay alınmıştır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazarlar çıkar çatışması olmadığını beyan etmişlerdir.

Finansal Destek: Yazarlar finansal destek beyan etmemişlerdir.

Author Contributions: All authors met criteria recommended by ICMJE for being an author

Ethical Approval: Ethical approval was obtained for this study from relevant Ethics Committee.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The authors have declared that there is no conflict of interest.

Financial Disclosure: Authors declared no financial support.